Neapolis University

HEPHAESTUS Repository **http://hephaestus.nup.ac.cy**

Department of Theological Studies Master in Theological Studies

2021-01

þÿ œ µ Ã Ã ¹ ± ½ ¹ º - Â À Á ¿ Æ · Ä µ ¯ µ Â Ã Ä
þÿ ´ µ Í Ä µ Á ¿ ¼ - Á ¿ Â Ä ¿ Å ² ¹ ² » ¯ ¿ Å Ä
þÿ À Á ¿ Æ ® Ä · — Ã ± • ±

þÿ š ± Ã Ã ¹ ± ½ ¯ ´ · Â , œ ¬ Á ¹ ¿ Â

þÿ Á Ì ³ Á ± ¼ ¼ ± ˜ µ ¿ » ¿ ³ ¹ º Î ½ £ À ¿ Å ´ Î ½ , £ Ç ¿ » ® • À ¹ Ã Ä · ¼ Î ½ ¥ ³ µ ¯ ± Â , ± ½ µ À ¹ Ã Ä ® ¼ ¹

http://hdl.handle.net/11728/11835

Downloaded from HEPHAESTUS Repository, Neapolis University institutional repository

ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ, ΤΕΧΝΩΝ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΜΕΣΣΙΑΝΙΚΕΣ ΠΡΟΦΗΤΕΙΕΣ ΣΤΟ Β΄ ΜΕΡΟΣ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ ΤΟΥ ΗΣΑΪΑ

ΜΑΡΙΟΣ ΚΑΣΣΙΑΝΙΔΗΣ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 2021

Πανεπιστήμιο Νεάπολις Πάφου

ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ, ΤΕΧΝΩΝ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΜΕΣΣΙΑΝΙΚΕΣ ΠΡΟΦΗΤΕΙΕΣ ΣΤΟ Β΄ ΜΕΡΟΣ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ ΤΟΥ ΗΣΑΪΑ

Διατριβή η οποία υποβλήθηκε προς απόκτηση εξ αποστάσεως μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών στη Θεολογία στο Πανεπιστήμιο Νεάπολις

ΜΑΡΙΟΣ ΚΑΣΣΙΑΝΙΔΗΣ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 2021

Πνευματικά δικαιώματα

Copyright © Μάριος Κασσιανίδης, 2021

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. Allrightsreserved.

Η έγκριση της διατριβής από το Πανεπιστημίου Νεάπολις δεν υποδηλώνει απαραιτήτως και αποδοχή των απόψεων του συγγραφέα εκ μέρους του Πανεπιστημίου.

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΗΛΩΣΗ

Ο Μάριος Κασσιανίδης γνωρίζοντας τις συνέπειες της λογοκλοπής, δηλώνω υπεύθυνα ότι η παρούσα εργασία με τίτλο «Μεσσιανικές προφητείες στο Β΄ μέρος του βιβλίου του Ησαΐα», αποτελεί προϊόν αυστηρά
προσωπικής εργασίας και όλες οι πηγές που έχω χρησιμοποιήσει, έχουν δηλωθεί κατάλληλα στις βιβλιογραφικές παραπομπές και αναφορές. Τα σημεία όπου έχω χρησιμοποιήσει ιδέες, κείμενο ή/και πηγές άλλων συγγραφέων, αναφέρονται ευδιάκριτα στο κείμενο με την κατάλληλη παραπομπή και η σχετική αναφορά περιλαμβάνεται στο τμήμα των βιβλιογραφικών αναφορών με πλήρη περιγραφή.

Ο Δηλών
Μάριος Κασσιανίδης

ΣΕΛΙΔΑ ΕΓΚΥΡΟΤΗΤΑΣ (VALIDATION PAGE)

Ονοματεπώνυμο Φοιτητή: Μάριος Κασσιανίδης

Τίτλος Μεταπτυχιακής Διατριβής:
Μεσσιανικές προφητείες στο δεύτερο μέρος του βιβλίου του προφήτη Ησαΐα

Η παρούσα Μεταπτυχιακή Διατριβή εκπονήθηκε στο πλαίσιο των σπουδών για απόκτηση εξ αποστάσεως μεταπτυχιακού τίτλου στο Πανεπιστήμιο Νεάπολις και εγκρίθηκε στις 2 / 2 / 2021 από τα μέλη της Εξεταστικής Επιτροπής.

Εξεταστική Επιτροπή (Examination Committee):

- Πρώτος Επιβλέπων: Σεβ. Ιερεμίας Φούντας, Ομότιμος Καθηγητής.

Άλλα μέλη Επιτροπής:

- Γεώργιος Μαρτζέλος, Ομότιμος Καθηγητής.

- π. Δημήτριος Μπαθρέλλος, Διδάκτωρ.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η παρούσα εργασία, εκπονήθηκε κατά το τρίτο εξάμηνο του εξ αποστάσεως μεταπτυχιακού προγράμματος σπουδών «Θεολογία», του Πανεπιστημίου Νεάπολις Πάφου. Ασχολείται κυρίως με τέσσερα τεμάχια τα οποία είναι μεσσιανικές προφητείες. Αυτά τα βιβλικά χωρία βρίσκονται στο δεύτερο μέρος του βιβλίου του Ησαΐα, το οποίο θεωρείται ότι έχει γραφτεί από μαθητή του Ησαΐα, τον καλούμενο «Δευτερησαΐα». Εντάσσεται λοιπόν η εργασία αυτή στα πλαίσια της Βιβλικής Θεολογίας και πιο συγκεκριμένα της Παλαιάς Διαθήκης.

Η επιλογή του θέματος έγινε μετά από εκδήλωση ενδιαφέροντος εκπόνησης μεταπτυχιακής διατριβής στο γνωστικό πεδίο της Παλαιάς Διαθήκης, στον Μητροπολίτη Γόρτυνος κ. Ιερεμία, ο οποίος δίδαξε κατά το δεύτερο εξάμηνο του Μεταπτυχιακού Προγράμματος, το μάθημα της Βιβλικής Θεολογίας. Η ανταπόκρισή του υπήρξε θετική και συμφωνήθηκε ως θέμα της εργασίας αυτής «Μεσσιανικές προφητείες στο δεύτερο μέρος του βιβλίου του προφήτη Ησαΐα».

Η έρευνα άρχισε από το στάδιο συγκέντρωσης βιβλιογραφικού υλικού. Αφού εντοπίστηκε υλικό, όπως Εισαγωγές στην Παλαιά Διαθήκη, Υπομνήματα και Συγγράμματα Πατέρων της Εκκλησίας και αξιόλογων ερευνητών (παλαιοτέρων και συγχρόνων), έγινε η αποδελτίωση των βιβλικών τεμαχίων που επρόκειτο να μελετηθούν στα πλαίσια της έρευνας.

Ακολούθησε η δημιουργία ενός αρχικού πλάνου διαμορφώσεως της εργασίας. Βεβαίως σταδιακά αναπτυσσόταν αφού τα ερευνητικά ερωτήματα που προέκυπταν μέσα από την έρευνα γύρω από την προσωπικότητα του προφήτου και των μεσσιανικών προφητειών του αυξάνονταν.

Εν συνεχεία, έγινε η συγγραφή της Εισαγωγής, παρουσιάζοντας στοιχεία για τον βίο, τη διδασκαλία και βιβλίου του προφήτη Ησαΐα. Ακόμη, η εργασία ασχολήθηκε με ζητήματα που απασχολούν την βιβλική επιστήμη όπως το πρόβλημα του συγγραφέως/συγγραφέων του βιβλίου, το πρόσωπο του «Δούλου» του Κυρίου, περί μεσσιανικής διδασκαλίας κ.α.

Ακολούθως γίνεται ερμηνεία και σχολιασμός των τεσσάρων μεσσιανικών προφητειών που καταγράφονται στο δεύτερο μέρος του βιβλίου του Ησαΐα. Πρόκειται περί τεσσάρων βιβλικών τεμαχίων που παρουσιάζουν την έλευση Μεσσία, την αποστολή, το έργο του και την εκπλήρωση του έργου αυτού.

Ολοκληρώνοντας τον πρόλογο, ζητείται η επιείκεια του αναγνώστη για τα όποια λάθη ίσως παρουσιάζονται στο κείμενο της εργασίας αυτής. Επίσης πιθανόν να παρουσιάζει ελλείψεις και παραλήψεις που ο έμπειρος νους μπορεί να εντοπίσει. Για τον λόγο αυτό ζητείται εκ προοιμίου συγχώρεση για τα προαναφερθέντα. Η εργασία όμως αυτή είναι αποτέλεσμα της αγάπης, του ενθέρμου ζήλου και ενδιαφέροντος του συγγραφέα προς την Παλαιά Διαθήκη και προς Αυτόν που φανερώνεται εν αυτή.

Τέλος, οφείλονται ευχαριστίες προς τους αξιότιμους και ελλόγιμους καθηγητές που απαρτίζουν την εκλεκτή επιτροπή, η οποία μελέτησε και εξέτασε την εργασία αυτή. Ιδιαιτέρως ευχαριστώ τον Σεβασμιώτατο Μητροπολίτη Γόρτυνος και Καθηγητή Πανεπιστημίου κ. Ιερεμία Φούντα, για την προσπάθεια που κατέβαλε την περίοδο της συγγραφής, καθοδηγώντας με στα μονοπάτια της Βιβλικής Θεολογίας, για να μπορέσει να έρθει εις πέρας η προσπάθεια συγγραφής της επιστημονικής αυτής εργασίας. Χάριτι Θεού και βοηθείας του Σεβασμιωτάτου, παρουσιάζεται η εργασία «Μεσσιανικές Προφητείες στο δεύτερο μέρος του βιβλίου του προφήτη Ησαΐα».

Abstract

This thesis was prepared during the third semester of the distance learning postgraduate program "Theology", University of Neapolis Paphos. It deals mainly with four biblical pieces which are messianic prophecies. These Bible passages are found in the second part of the book of Isaiah, which is believed to have been written by a disciple of Isaiah, the so-called "Second Isaiah". This work is therefore part of Biblical Theology and more specifically of the Old Testament.

The choice of the topic was made after an expression of interest in the preparation of a postgraduate dissertation in the field of the Old Testament, to the Metropolitan of Gortynos Mr. Jeremiah Fountas, who taught the course of Biblical Theology during the second semester of the Postgraduate Program. His response was positive and agreed on as the subject of this work "The Messianic Prophecies of the second part of the book of Isaiah".

The research started from the stage of collecting bibliographic material. Introductions to the Old Testament, Memoirs and Books of Church Fathers and notable researchers (past and present) and more are the material where this work is based.

This was followed by the creation of an initial work plan. Of course, it gradually developed as the research questions that arose through the research around the personality of the prophet and his messianic prophecies increased.

The Introduction was then written, presenting information about the life, teaching and book of the prophet Isaiah. Furthermore, the work dealt with issues that concern the biblical science such as the problem of the author / authors of the book, the person of the "Servant" of the Lord, about messianic teaching, etc.

The four Messianic prophecies recorded in the second part of the book of Isaiah are then interpreted and commented on. These are four biblical passages that present the coming of the Messiah, his mission, his work and the fulfillment of this work.
Concluding the preface, the reader is asked for forgiveness for any errors that may appear in the text of this paper.

Finally, thanks are due to the honorable and reasonable teachers who make up the selected committee, which studied and examined this work. Special thanks to His Eminence Metropolitan Gortynos and University Professor Jeremiah Fountas, for the effort he made during the writing period, guiding me on the paths of Biblical Theology, so that the effort of writing this scientific work can be completed. By the grace of God and with the help of His Holiness, the work “Messianic Prophecies in the second part of the book of the prophet Isaiah” is presented.

Η εργασία αυτή είναι αφιερωμένη στον αείμνηστο Αρχιμανδρίτη Γρηγόριο Μουσουρούλη, πνευματικό μου πατέρα, ο οποίος αναχώρησε για την αιωνιότητα τη 11η Ιανουαρίου 2021.

Μακαριστέ πάτερ Γρηγόριε,
Εύχου τω Θεώ υπέρ πάντων ημών.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος _____ σ. 1

Abstract _____ σ. 3

Συντομογραφίες _____ σ.7

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ _____ σ.8-12
1.1 Ο προφήτης Ησαΐας _____ σ.8
1.2 Η διδασκαλία του προφήτη Ησαΐα _____ σ.9

ΚΕΦ. 2. ΤΟ ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ ΤΟΥ ΗΣΑΪΑ _____σ. 13-19
2.1 Γενικά στοιχεία περί του βιβλίου του Ησαΐα _____ σ. 13
2.2 Το ζήτημα του συγγραφέα _____ σ. 15

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. Ο ΔΟΥΛΟΣ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ _____ σ.20-25
3.1 Δούλος – Ισραήλ _____ σ.20
3.2 Δούλος – πρόσωπο _____ σ.21
3.3 Θάνατος – Ανάσταση του «Δούλου» _____ σ.24

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4. ΜΕΣΣΙΑΝΙΚΕΣ ΠΡΟΦΗΤΕΙΕΣ _____ σ.26 - 50
4.1 Η περί Μεσσία διδασκαλία _____ σ.26
4.2 Περιεχόμενο των μεσσιανικών προφητειών_____ σ.27
4.3 Α΄ Τεμάχιο. Ησ. 42, 1-9 _____ σ. 28
4.4 Β΄ Τεμάχιο. Ησ. 49, 1-6 _____ σ. 35
4.5 Γ΄ Τεμάχιο. Ησ. 50, 4-11 _____ σ. 38
4.6 Δ΄ Τεμάχιο. Ησ. 52, 13-53, 12_____ σ. 42

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ _____ σ. 51

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ _____ σ. 53

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

Απ.: Αποκάλυψη
Βασ.: Βασιλειών
Εβρ.: Εβραίους
Εφ.: Εφεσίους
Στίχ.: Στίχος
Ησ.: Ησαΐας
Ιερ.: Ιερεμίας
Λκ.: Λουκάς
Μκ.: Μάρκος
Μτ.: Ματθαίος
Ο΄: Εβδομήκοντα
Πρ.: Πράξεις
π.Χ.: προ Χριστού
Ψαλμ.: Ψαλμός
PG.: Patrologia Graeca
PL.: Patrologia Latina

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1.1 Ο προφήτης Ησαΐας

Ο Ησαΐας, όπως αναφέρει το βιβλίο του, έζησε κι έδρασε επί των βασιλέων του Ιούδα Οζία (773-736 π.Χ.), Ιωάθαμ (756-736 π.Χ.), Άχαζ (736-725 π.Χ.) και Εζεκία (725-697 π.Χ.)[1]. Για τους γονείς του δεν έχουμε αρκετές πληροφορίες, μόνο ότι ο πατέρας του λεγόταν Αμώς (Αμώτς), πρόσωπο διαφορετικό από τον ομώνυμο προφήτη. Γενέτειρα του Ησαΐα είναι η Ιερουσαλήμ[2], όπου γεννήθηκε στα τέλη του 8ου αιώνα, περί το 770 π.Χ. και πέθανε μετά από το 701 π.Χ[3]. Ο προφήτης υπήρξε Ιουδαίος στην καταγωγή κι αυτό φαίνεται από την οικειότητά του προς την βασιλική αυλή, το κύρος και τη μόρφωσή του. Επίσης φαίνεται ότι ήταν γόνος αριστοκρατικής οικογένειας[4].

Για τον θάνατο του Ησαΐα αναφέρεται μία ιουδαϊκή παράδοση κατά την οποία ο προφήτης υπέστη επί της βασιλείας του Μανασσή (696-642 π.Χ.) μαρτυρικό δια πριονισμού θάνατο[5]. Ο Δυτικός Πατέρας της Εκκλησίας Ιερώνυμος αναφέρει ότι πολλοί των χριστιανών αποδέχονται αυτήν την παράδοση[6] η οποία παρουσιάζεται και στην προς Εβραίους επιστολή[7].

---

[1] Ησ. 1,1.

[2] Zimmerli W., *Επίτομη Θεολογία της Παλαιάς Διαθήκης,* Β. Στογιάννου (μετάφ.), εκδ. Άρτος Ζωής, Αθήνα 2001, σ. 249.

[3] Καλαντζάκης Σ., *Εισαγωγή στην Παλαιά Διαθήκη*, Α. Παπαρνάκης (Επιμ.), εκδ. Π. Πουρνάρα, Θεσσαλονίκη 2010, σ. 827.

[4] Μπρατσιώτης Π., *Εισαγωγή εις την Παλαιάν Διαθήκην*, Αθήναι 1975, σ. 373. Δόικος Δ., *Εισαγωγή στην Παλαιά Διαθήκη*, Θεσσαλονίκη 1985, σ. 259. Παπαδόπουλος Ν., *Εισαγωγή εις την Παλαιάν Διαθήκην*, εκδ. Έννοια, Αθήνα 2008, σ. 126.

[5] Μέγας Αθανάσιος, *Εξ επιστολών Παύλου,* PG 28, 772B: «ὁ Ἡσαΐας · ξυλίνῳ πρίονι ἔπρισαν αὐτὸν οἱ Ἰουδαῖοι». Αγίου Αθανασίου Αρχιεπισκόπου Αλεξανδρείας: Λόγος περί της ενανθρωπήσεως του Λόγου και της δια σώματος προς ημάς επιφανείας Αυτού. Δόικος Δ., *Εισαγωγή στην Παλαιά Διαθήκη*, ό.π., σ. 260. Παπαδόπουλος Ν., *Εισαγωγή εις την Παλαιάν Διαθήκην*, ό.π., σ. 126.

[6] Ιερώνυμος, *Commentaria in Isaiam Prophetam*, PL 24, 568.

[7] Εβρ. 11, 37: «ἐλιθάσθησαν, ἐπρίσθησαν, ἐπειράσθησαν, ἐν φόνῳ μαχαίρας ἀπέθανον, περιῆλθον ἐν μηλωταῖς, ἐν αἰγείοις δέρμασιν, ὑστερούμενοι, θλιβόμενοι, κακουχούμενοι». Βέλλας Β., *Θρησκευτικαί προσωπικότητες της Παλαιάς Διαθήκης*, Μέρος Α΄, εκδ. Έννοια, Αθήνα 2008, σ. 240 εξ.

Η κλήση του Ησαΐα στο προφητικό αξίωμα έγινε στον Ναό του Σολομώντος, κατά το έτος θανάτου του βασιλιά Οζία (736 π. Χ.), με ένα μεγαλειώδες όραμα, ίσως κατά τη διάρκεια της λατρείας. Στο όραμα, ο Θεός καθόταν σε υψηλό θρόνο και περιστοιχιζόταν από αγγελικές οντότητες που Του απέδιδαν τον Τρισάγιο ύμνο «Άγιος-Άγιος-Άγιος Κύριος Σαβαώθ, πλήρης πάσα η γη της δόξης Αυτού». Ενώ λοιπόν, ο προφήτης έβλεπε συγκλονισμένος το μεγαλοπρεπές αυτό όραμα, ένα από τα Σεραφείμ που ανήκε στη χορεία των αγγελικών δυνάμεων που εξυμνούσαν τον Θεό, έλαβε με λαβίδα από το θυσιαστήριο ένα κομμάτι κάρβουνο και «καθάρισε» τα χείλη του προφήτη. Αυτό το σημείο δήλωνε την άφεση των αμαρτημάτων του, ενώ εν συνεχεία, πήρε από τον Γιαχβέ την κλήση στο προφητικό αξίωμα κι αυτός με προθυμία υπάκουσε χωρίς αντίρρηση[8].

Η σύζυγος του Ησαΐα χαρακτηρίζεται ως «προφήτιδα»[9] και απέκτησε από αυτήν δύο γιους. Ίσως απέκτησε κι άλλα τέκνα, αλλά δεν το γνωρίζουμε[10].

Η Εκκλησία τιμά τη μνήμη του προφήτη στις 9 Μαΐου. Επίσης, πολλές από τις προφητείες που περιέχονται στο βιβλίο του Ησαΐα αναγιγνώσκονται στις ακολουθίες της Εκκλησίας .

1.2 Η διδασκαλία του προφήτη Ησαΐα

Το κήρυγμα του Ησαΐα κατανοείται από το ιστορικό-πολιτικό-κοινωνικό-θρησκευτικό πλαίσιο της εποχής που έζησε ο προφήτης. Η διδασκαλία του προφήτη είναι «θεοκεντρική». Ο Ησαΐας έζησε σε μια περίοδο όπου υπήρχε κοινωνική αλλά και θρησκευτική κατάπτωση[11]. Ομιλεί περί του Θεού, ως Ενός και Μοναδικού, Δημιουργού του σύμπαντος, Υψίστου, Παντοδυνάμου, Κραταιού, και Κύριου της ιστορίας ανθρώπων και λαών. Επίσης ομιλεί περί της αγιότητάς Του και της σωτηριώδους ενέργειάς Του σε Ισραήλ και έθνη, δηλαδή περί της λυτρωτικής Του δικαιοσύνης και οικουμενικότητάς Του. Για τον Ησαΐα, ο Θεός είναι μοναδικός, ρυθμιστής της ιστορίας του κόσμου. Αξίζει να σημειωθεί ότι «κόσμος» για τον προφήτη δεν είναι μόνο ο περιούσιος λαός αλλά όλα τα

---

[8] Ησ. 6,1 εξ.ZimmerliW., *Επίτομη Θεολογία της Παλαιάς Διαθήκης,*ό.π., σ. 250.
[9] Ησ. 8,3.
[10] Χαστούπης Α., *Εισαγωγή στην Παλαιά Διαθήκη*, Χ. Καραγιάννης (Επιμ.), έκδ. Έννοια, Αθήνα 2017, σ. 262.
[11] Ψαλτάκης Γ. –Τρεμπέλας Π., «Ησαΐας», *Η Παλαιά Διαθήκη*, εκδ. Αδελφότης θεολόγων «ο Σωτήρ», τ. 16, Αθήνα, Σεπτέμβριος 2002, σ.37. Βέλλας Β., *Θρησκευτικαί προσωπικότητες,* ό.π., σ. 241 εξ.

έθνη της γης τα οποία ο Θεός χρησιμοποιεί ως όργανά Του, για να διαπαιδαγωγήσει τον «περιούσιο» λαό Του, τον Ισραήλ, ο οποίος συνέχεια παραβαίνει τις εντολές Του[12]. Τονίζεται από τον Ησαΐα ότι η σωτηρία δεν θα προέλθει από ανθρώπινες συμμαχίες αλλά από την ακλόνητη πίστη στον Θεό.

Το κυριότερο χαρακτηριστικό της διδασκαλίας του Ησαΐα είναι οι προφητείες για τον Μεσσία, τον οποίο εν αγίω Πνεύματι βλέπει και του οποίου παρουσιάζει την έλευση, τον σκοπό της ελεύσεώς Του στον κόσμο, τη ζωή και το έργο Του. Οι μεσσιανικές προφητείες στο βιβλίο του Ησαΐα είναι τόσες πολλές που δίκαια χαρακτηρίζεται ο Ησαΐας ως ο ευαγγελιστής προφήτης της Παλαιάς Διαθήκης. Αναφέρει την εκ Παρθένου γέννηση του Μεσσία[13], το μεγαλύτερο θαύμα της ανθρωπότητας και ότι ο Εμμανουήλ θα γίνει ο λυτρωτής του κόσμου. Πέραν της γεννήσεως, ο προφήτης αναφέρει την καταγωγή του Μεσσία[14], τα χαρίσματά Του[15] και γενικότερα την αποστολή Του, δηλαδή την απελευθέρωση του ανθρώπου από τα δεσμά της αμαρτίας και την επικράτηση της ειρήνης του Θεού στον κόσμο[16].

Επίσης ο προφήτης κάνει λόγο, σε μεγάλη έκταση, για το πάθος του Μεσσία[17]. Αυτό φανερώνει τη σπουδαιότητα και την αγιότητα αυτού του ανδρός, που αιώνες πριν την έλευση του Μεσσία παρουσιάζει εξελικτικά τη ζωή, το έργο, το σωτήριο Πάθος και τ' αποτελέσματα της αποστολής Του.

Ο Ησαΐας διακηρύττει ότι ο Γιαχβέ, ο Άγιος του Ισραήλ, θα τιμωρήσει τον αμαρτωλό και αμετανόητο λαό Του και θα διασώσει απ' αυτόν μόνο το ευσεβές κατάλοιπο. Επίσης, θα εκπληρώσει σ' αυτό το κατάλοιπο τις επαγγελίες Του, δηλαδή δια του Οίκου του Δαβίδ (την Ιερουσαλήμ) θα εγκαθιδρύσει τη Νέα Ιερουσαλήμ (Εκκλησία)[18].

Θα πρέπει να τονιστεί ότι ο προφήτης Ησαΐας ως μέγας προφήτης της Παλαιάς Διαθήκης, με την πλούσια προφορική και συγγραφική δράση του, τόνισε την παγκοσμιότητα, την αγιότητα, τη δόξα και τη δικαιοσύνη του Θεού. Επίσης, μέσα

---

[12] Zimmerli W., *Επίτομη Θεολογία της Παλαιάς Διαθήκης,* ό.π., σ. 249.
[13] Ησ. 7, 14-17.
[14] Ησ. 11, 1-9
[15] Ησ. 9, 1-6
[16] Ησ. 9, 1-6.
[17] Ησ. 52, 13 · 53, 12.
[18] Χαστούπης Α., *Εισαγωγή στην Παλαιά Διαθήκη*, ό.π., σ. 262 εξ.

από το κήρυγμά του φανερώνεται η αγάπη του προς τον λαό του και γενικότερα προς ολόκληρο τον κόσμο, η λύπη του για την επικρατούσα αμαρτία και η έντονη επιθυμία του για τη λύτρωση, την οποία προσδοκά δια του εξαγγελλόμενου Μεσσία.

Για να εννοήσει κάποιος λοιπόν τη διδασκαλία του προφήτη Ησαΐα, χρειάζεται να καταλάβει την περί Θεού έννοια που δίδει ο προφήτης. Ο Ησαΐας τονίζει την ύπαρξη ενός και μόνου Θεού, που είναι ο Θεός των προγόνων του[19]. Το γεγονός αυτό μπορεί κανείς να το εντοπίσει στα πολλά σημεία του βιβλίου όπου τονίζεται με έμφαση η ύπαρξη ενός Θεού. Συχνά μάλιστα επαναλαμβάνονται οι φράσεις «Εγώ, εγώ ο Γιαχβέ και εκτός εμού ουδείς έτερος υπάρχει. Εγώ είμαι ο πρώτος και ο έσχατος εκτός εμού δεν υπάρχει άλλος Θεός»[20].

Ακόμη, ο Ησαΐας θέλει ν' αποδείξει την παντοκρατορία του Αγίου Θεού, την οποία βλέπει να εκδηλώνεται κυρίως στην δημιουργία του κόσμου. Αλλά βέβαια και η ιστορία είναι στα χέρια του Θεού, του οποίου η δύναμη εκτείνεται σ' όλα τα έθνη και κανείς δεν μπορεί να αντισταθεί στις βουλές Του. Μ' αυτόν τον τρόπο ο Θεός αποβαίνει παγκόσμιος και η ιστορία προσλαμβάνει την αναγκαία ενότητα, λόγω της παγκοσμιότητάς Του.

Αυτή εν συντομία είναι η διδασκαλία του προφήτη Ησαΐα. Έχει ως κέντρο τον Θεό, που παρουσιάζεται ως Άγιος, ρυθμιστής και Κύριος της ιστορίας του κόσμου, ανθρώπων και λαών[21]. Ως παντοκράτορας δεν δύναται να ηττηθεί υπ' ουδενός. Όμως ο Ησαΐας παρουσιάζει ακόμη τον Θεό διάφορο του κόσμου κατά την φύση του, επειδή είναι πνεύμα[22], αιώνιος[23], ανεξιχνίαστος[24] και αληθινός[25]. Δεν μπορεί λοιπόν να συγκριθεί με ό,τι παρερχόμενο[26].

Εν κατακλείδι, ο Ησαΐας δεν υπήρξε απλώς ένας πνευματικός άνθρωπος και προφήτης, αλλά κι ένας σπουδαίος ρήτορας και συγγραφέας. Το μεγάλο σ' έκταση συγγραφικό του έργο δείχνει τη μεγάλη πνευματική του συγκρότηση και το σπάνιο συγγραφικό του ταλέντο. Με τον λυρισμό στο κείμενό του, με την

---

[19] Βέλλας Β., *Θρησκευτικαί προσωπικότητες,* ό.π., σ. 275
[20] Βέλλας Β., ό.π., σ. 275. Ησ. 41, 4. 43, 10 εξ. 45, 3 εξ. 46, 9 . 48, 12. 49, 23.
[21] Zimmerli W., *Επίτομη Θεολογία της Παλαιάς Διαθήκης,* ό.π., σ. 250.
[22] Ησ. 40, 18. 44, 9 εξ.
[23] Ησ. 40, 28. 43, 13. 44, 6.
[24] Ησ. 40, 13,28. 45, 15. 55, 8 εξ.
[25] Ησ. 45, 19.
[26] Βέλλας Β., ό.π., 276 εξ.

καθαρότητα της γλώσσας του και τον πλούτο των εικόνων τις οποίες δημιουργεί, εξασφαλίζει περίοπτη θέση όχι μόνον στον Κανόνα της Αγίας Γραφής αλλά και στην παγκόσμια γραμματεία γενικότερα[27].

[27] Παπαδόπουλος Ν., *Εισαγωγή εις την Παλαιάν Διαθήκην*, ό.π., σ.129 εξ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. ΤΟ ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ ΤΟΥ ΗΣΑΪΑ

2.1 Γενικά στοιχεία περί του βιβλίου του Ησαΐα

Το βιβλίο του Ησαΐα αποτελείται από εξήντα έξι (66) κεφάλαια και δύναται να χωρισθεί σε δύο μέρη. Το Α΄ μέρος περιέχει τα κεφάλαια 1-39 και το Β΄ μέρος τα κεφάλαια 40-66. Συγκεκριμένα, στο Α΄ μέρος η Επιγραφή[28], επέχει θέση γενικής εισαγωγής και αναφέρεται στον συγγραφέα, στο περιεχόμενο του βιβλίου που είναι οι προφητείες για το βασίλειο του Ιούδα και την Ιερουσαλήμ καθώς και τον χρόνο εκφώνησής τους, δηλαδή επί της βασιλείας των Ουζία, Ιωαθάμ, Άχαζ και Εζεκία.

Ακολουθούν οι πρώτες προφητείες περί της Ιουδαίας και της Ιερουσαλήμ[29] με απειλητικό περιεχόμενο αλλά και επαγγελίες προς το ιουδαϊκό βασίλειο και τα έθνη[30]. Ασκεί έλεγχο ο προφήτης στους Ιουδαίους για την αποστασία τους από τον Θεό, αλλά και στα έθνη για την αλαζονική στάση τους προς τον Κύριο. Συνδέονται όμως σ' αυτά επαγγελίες μελλοντικής σωτηρίας ευσεβούς εκλεκτού υπολείμματος των πιστών, από τη θεία κρίση του Θεού.

Εν συνεχεία παρουσιάζεται μία ιστορική παρένθεση[31], στην οποία εξιστορείται η πολιορκία της Ιερουσαλήμ από τους Ασσυρίους και η θαυμαστή λύση αυτής[32], όπως επίσης η ασθένεια και η θαυμαστή ανάρρωση του βασιλιά Εζεκία[33].

Το δεύτερο μέρος του βιβλίου του Ησαΐα, όπως ήδη έχει αναφερθεί, αρχίζει από το 40ο κεφάλαιο μέχρι το 66ο. Σημαντικό σημείο αναφοράς του δευτέρου μέρους είναι η Βαβυλώνια αιχμαλωσία. Μεγάλο μέρος των Ιουδαίων, που συμπεριλάμβανε πολλούς άρχοντες, προύχοντες ακόμη και τον βασιλιά Ιεχονία, οδηγήθηκε στην Βαβυλώνα. Αρχικά οδηγήθηκαν στην αιχμαλωσία οι κατώτερες κοινωνικές τάξεις κατά την άλωση της Ιερουσαλήμ από τους Βαβυλωνίους το 586 π.Χ[34].

---

[28] Ησ. 1,1.
[29] Ησ. 1,2-12,6.
[30] Ησ. κεφ. 1-35.
[31] Ησ. κεφ. 36-39.
[32] Ησ. κεφ. 36-37.
[33] Ησ. κεφ. 38-39.
[34] Βέλλας Β., *Θρησκευτικές προσωπικότητες της Παλαιάς Διαθήκης*, ό.π., σ. 271.

Περί της αιχμαλωσίας επίσης γνωρίζουμε ότι οι πρώτες ημέρες της ήταν πολύ δύσκολες για του Ιουδαίους, οι οποίοι οδηγήθηκαν βιαίως μακριά από την πατρίδα τους. Βρέθηκαν ανάμεσα σ' εχθρικό γι' αυτούς έδαφος, όπου τους καταδυνάστευε ένας λαός με διαφορετική θρησκεία, γλώσσα, ήθη και έθιμα. Μάλιστα ο προφήτης Ιεζεκιήλ αναφέρει ότι οι Ιουδαίοι πέρασαν πολύ δύσκολες ημέρες στην αιχμαλωσία, στερούμενοι των βασικών ειδών πρώτης ανάγκης για την επιβίωσή τους[35].

Με την πάροδο του χρόνου όμως, βελτιώθηκε η κατάσταση για τους Ισραηλίτες στην αιχμαλωσία. Ο Β. Βέλλας μάλιστα υποθέτει ότι ίσως να έβγαλε τους Ιουδαίους από την πρώτη κατάσταση της δουλείας το εμπορικό τους πνεύμα, το οποίο ήταν αρκετά ανεπτυγμένο και καλλιεργημένο σε σημείο που μπορούσαν να διαδραματίσουν παραγοντικό ρόλο στην οικονομία της χώρας στην οποία βρέθηκαν αιχμάλωτοι[36].

Δυστυχώς, πέρα από την υλική ευμάρεια, από θρησκευτικής άποψης εμφανίστηκαν προβλήματα. Ορισμένοι Ισραηλίτες, όσοι ήταν «χλιαροί» στην πίστη του αληθινού Θεού, εξέπεσαν στην ειδωλολατρία. Το γεγονός αυτό βέβαια δεν εκπλήσσει αφού θα ήταν αδύνατο, μέσα σ' όλο το πλήθος των Ισραηλιτών, να μη βρεθούν κάποιοι που να παρασυρθούν και ενσωματωθούν άμεσα με το έθνος το οποίο τους αιχμαλώτισε. Βεβαίως αυτοί δεν ήταν πολλοί. Το μεγαλύτερο μέρος του αιχμαλώτου ισραηλιτικού λαού παρέμεινε πιστό στην πατρώα πίστη στον Θεό και ποθούσε την επιστροφή στην Παλαιστίνη.

Θετικό σημείο που αξίζει αναφορά είναι ότι οι Ιουδαίοι δεν ερμήνευαν την αιχμαλωσία τους ως αδυναμία του Θεού έναντι των θεών των Βαβυλωνίων. Ακριβώς επειδή είχαν κατανοήσει ότι η αιχμαλωσία τους από τους ειδωλολάτρες ήταν αποτέλεσμα των πράξεων τους, μετανόησαν και καθαρίστηκαν εσωτερικά για να λυτρωθούν όταν θα ερχόταν το πλήρωμα του χρόνου.

Η αρχή της εθνικής απολύτρωσης των Ισραηλιτών από τη Βαβυλώνια αιχμαλωσία ήταν το 550 π.Χ., όταν ο βασιλιάς των Περσών Κύρος έγινε κυρίαρχος της Ανατολής. Η ραγδαία άνοδος του Κύρου οδήγησε στην ενδυνάμωση του ενθουσιασμού των Ιουδαίων, οι οποίοι απέβλεπαν στο πρόσωπο αυτού του βασιλιά την απελευθέρωσή τους να πλησιάζει. Πράγματι αυτήν την κατάσταση προϋποθέτει και ο προφήτης του Β΄ μέρους του βιβλίου του Ησαΐα,

---

[35] Βέλλας Β., *Θρησκευτικές προσωπικότητες της Παλαιάς Διαθήκης*, ό.π., σ. 272. Ιεζ. 4, 10.
[36] Βέλλας Β., *Θρησκευτικές προσωπικότητες της Παλαιάς Διαθήκης*, ό.π., σ.272.

όπου προφητεύει την επικείμενη λύτρωση του ιουδαϊκού λαού[37]. Όντως ο Κύρος αφού κατέλυσε και το Βαβυλωνιακό βασίλειο το 538 π.Χ., εξέδωσε διάταγμα επιστροφής των αιχμαλώτων Ισραηλιτών στην Παλαιστίνη. Ακόμη το διάταγμα αυτό προέβλεπε και την ανοικοδόμηση του Ναού του Σολομώντος και επιστροφή των κλοπιμαίων σκευών του Ναού. Αρκετοί Ιουδαίοι επέστρεψαν στην πατρίδα του, πολλοί όμως είχαν παραμείνει στην Βαβυλώνα[38].

Στα κεφάλαια αυτά λοιπόν, ο προφήτης παρηγορεί τους εξόριστους στη Βαβυλώνα Ιουδαίους και αναγγέλλει σ΄ αυτούς την προσεχή απελευθέρωσή τους. Το βλέμμα του προφήτου δεν στέκεται μέχρι εκεί αλλά το χαρούμενο αυτό γεγονός της απελευθέρωσης περνά στην ευλογημένη εποχή του Μεσσία. Βλέπει, σαν να ήταν παρών, τον Μεσσία Χριστό, ο οποίος θα λυτρώσει την ανθρωπότητα δια των παθημάτων του. Έπειτα ο προφήτης φτάνει στην συντέλεια του κόσμου, παρουσιάζοντας στοιχεία που δηλώνουν την τελευταία φάση της εποχής του Μεσσία[39].

2.2 Το ζήτημα του συγγραφέα

Τη βιβλική επιστήμη έχει προβληματίσει το ζήτημα του συγγραφέα του βιβλίου του Ησαΐα. Κατ' αρχάς, ανέκαθεν η ιουδαϊκή και η χριστιανική παράδοση πίστευαν ότι ο προφήτης Ησαΐας ήταν ο συγγραφέας ολόκληρου του βιβλίου που φέρει το όνομά του. Αυτή η θεωρία επικρατούσε μέχρι τους νεότερους χρόνους, χωρίς καμία αμφιβολία πέραν αυτής του Ισπανού ραββίνου IbnEzra (Αβενέζρα, 12ος αιώνας). Από τον 18ο όμως αιώνα που άρχισε να αναπτύσσεται συστηματικά η βιβλική κριτική έρευνα, εκφράζονται στους κύκλους της Διαμαρτυρόμενης Θεολογίας σοβαρές αμφισβητήσεις ως προς τη γνησιότητα του Β΄ μέρους του βιβλίου του Ησαΐα, δηλαδή για τα κεφάλαια 40-66[40].

Τα επιχειρήματα που χρησιμοποιούν οι ερευνητές αυτοί προέρχονται μέσα από το βιβλίο του Ησαΐα. Συγκεκριμένα στηρίζονται σε διαφορές μεταξύ του Α΄ και Β΄ μέρους ως προς τη γλώσσα, το ύφος, τις θρησκευτικές ιδέες και κυρίως στο ιστορικό πλαίσιο. Στο Β΄ μέρος ισχυρίζονται ότι το ιστορικό πλαίσιο,

---

[37] Ησ. 41, 5.

[38] Βέλλας Β., *Θρησκευτικές προσωπικότητες της Παλαιάς Διαθήκης*, ό.π., σ. 275.

[39] Γιαννακόπουλος Ι., «Ο προφήτης Ησαΐας», *Η Παλαιά Διαθήκη κατά τους Ο'*, τ. 18, εκδ. Ορθοδόξου Χριστιανικής Αδελφότητος «Λυδία», Θεσσαλονίκη 1986, σ. 284 εξ.

[40] Μπρατσιώτης Π., *Ο προφήτης Ησαΐας*, ό.π., σ. 8-12. Καλαντζάκης Σ., ό.π. σ. 833. Γιαννακόπουλος Ι., «Ο προφήτης Ησαΐας», ό.π., σ. 16-19.

αναφερόμενο στην πτώση του νοτίου βασιλείου το 587 π.Χ. από τους Βαβυλώνιους και στη Βαβυλώνια αιχμαλωσία (587-538 π.Χ.), είναι διαφορετικό του Α΄ μέρους, αναφερομένου στην πολιορκία της Ιερουσαλήμ από τους Ασσυρίους το 701 π.Χ[41]. Επίσης ενώ κατ' αρχάς το Β΄ μέρος απέδιδαν σε έναν συγγραφέα, που πρέπει να έζησε περί τα τέλη της Βαβυλώνιας αιχμαλωσίας, τον «Δευτεροησαΐα», βραδύτερα διαμορφώθηκε η άποψη ότι τα κεφ. 56-66 ανήκουν σε άλλο συγγραφέα, τον «Τριτοησαΐα», ο οποίος φαίνεται να έζησε μεταγενέστερα.

Σ' αυτές τις απόψεις αντιτάσσονται ορισμένοι βιβλικοί ερευνητές, οι οποίοι ισχυρίζονται ότι παρά τις διαφορές ύφους, γλώσσας και ιδεών, οι οποίες δικαιολογούνται λόγω της μακροχρόνιας δράσης του προφήτη, υπάρχουν και αρκετές ομοιότητες, που συνηγορούν υπέρ της ενότητας του βιβλίου.

Εκτός όμως από τα επιχειρήματα αυτά, υπέρ της ενότητας του βιβλίου συνηγορούν και εξωτερικές μαρτυρίες, όπως η ανωνυμία του συγγραφέα ή των συγγραφέων του Β΄ και Γ΄ μέρους. Η μετάφραση των Ο΄ αποδίδει ολόκληρο το βιβλίο στον Ησαΐα και στο βιβλίο «Σοφία Σειράχ» γίνεται αναφορά στο βιβλίο αυτό και στον Ησαΐα ως συγγραφέα του[42]. Επίσης ο Ιουδαίος ιστορικός Ιώσηπος[43] αναφέρει ότι αναγνώστηκε στον βασιλιά Κύρο η σχετική μ' αυτόν προφητεία, η οποία περιλαμβάνεται στο δεύτερο μέρος του βιβλίου του Ησαΐα και μαρτυρεί ότι και το Β΄ μέρος του βιβλίου αποδιδόταν σε έναν συγγραφέα, δηλαδή τον Ησαΐα. Επί πλέον η Καινή Διαθήκη χρησιμοποιεί το βιβλίο του προφήτη Ησαΐα, και μάλιστα το Β΄ μέρος του, περισσότερο από κάθε άλλο βιβλίο

---

[41] Goldingay J. & Payne D., *A Critical and Exegitical Commentary on Isaiah 40-55,* vol. 1, Somerset 2006, p.1.

[42] Καλαντζάκης Σ., ό.π., σ. 837. Πρβλ. Σοφ Σειρ. 48,25.

[43] Παπαδόπουλος Ν., *Εισαγωγή εις την Παλαιάν Διαθήκην,* ό.π., σ. 129. Πρβλ. Ιώσηπος, *Ιουδαική Αρχαιολογία,* 11,1,5: «5 Ταῦτα δ᾽ἔγνω Κῦρος ἀναγινώσκων τὸ βιβλίον, τὸ τῆς αὐτοῦ προφητείας ὁ Ἡσαΐας κατέλιπεν πρὸ ἐτῶν διακοσίων καὶ δέκα· οὗτος γὰρ ἐν ἀπορρήτῳ εἶπε ταῦτα λέγειν τὸν θεόν, ὅτι βούλομαι Κῦρον ἐγὼ πολλῶν ἐθνῶν καὶ μεγάλων ἀποδείξας βασιλέα πέμψαι μου τὸν λαὸν εἰς τὴν ἰδίαν γῆν καὶ οἰκοδομῆσαί μου τὸν ναόν. 6 ταῦτα Ἡσαΐας προεφήτευσεν ἔμπροσθεν ἢ κατασκαφῆναι τὸν ναὸν ἔτεσιν ἑκατὸν καὶ τεσσαράκοντα. ταῦτ᾽ οὖν ἀναγνόντα τὸν Κῦρον καὶ θαυμάσαντα τὸ θεῖον ὁρμή τις ἔλαβεν καὶ φιλοτιμία ποιῆσαι τὰ γεγραμμένα, καὶ καλέσας τοὺς ἐπιφανεστάτους τῶν ἐν Βαβυλῶνι Ἰουδαίων συγχωρεῖν αὐτοῖς ἔφη βαδίζειν εἰς τὴν αὐτῶν πατρίδα καὶ ἀναστῆσαί τε τὴν πόλιν Ἱεροσόλυμα καὶ τὸν τοῦ θεοῦ ναόν· 7 ἔσεσθαι γὰρ αὐτοῖς καὶ τοῦτον σύμμαχον αὐτόν τε γράψειν τοῖς γειτονεύουσιν ἐκείνῃ τῇ χώρᾳ τῶν ἰδίων ἡγεμόνων καὶ σατραπῶν, ἵνα συμβάλωνται χρυσὸν αὐτοῖς καὶ ἄργυρον εἰς τὴν οἰκοδομίαν τοῦ ναοῦ καὶ πρὸς τούτοις θρέμματα πρὸς τὰς θυσίας».

της Παλαιάς Διαθήκης, Επίσης όλο το κείμενο του βιβλίου του Ησαΐα ανευρέθηκε στα χειρόγραφα της Νεκράς Θάλασσας, όπου είναι ενωμένο το πρώτο με το δεύτερο μέρος[44].

Ανωτέρω παρουσιάστηκαν ορισμένες απόψεις γύρω από το πρόβλημα του συγγραφέα ή συγγραφέων του βιβλίου του προφήτη Ησαΐα. Όμως, όπως και να έχουν τα πράγματα, είτε δηλαδή υπάρχει διάκριση σε Ησαΐα, «Δευτεροησαΐα», «Τριτοησαΐα», είτε αποδίδεται ολόκληρο το βιβλίο σε έναν συγγραφέα, δεν θίγεται η εκκλησιαστική αυθεντία, ούτε η θεοπνευστία του βιβλίου. Εξάλλου η Ορθόδοξη Εκκλησία ποτέ δεν καθόρισε επίσημα ότι τα βιβλία της Αγ. Γραφής γράφτηκαν από την αρχή ως το τέλος τους από τους υπογεγραμμένους συγγραφείς[45].

Προσωπική άποψη περί του προβληματισμού γύρω από τον συγγραφέα είναι ότι στο βιβλίο του Ησαΐα εκφράζεται η διδασκαλία του προφήτη. Βεβαίως αυτό δεν συνεπάγεται πλήρη συγγραφή του βιβλίου από τον ίδιο. Όπως αναφέρει ο ίδιος ο προφήτης στα πρώτα κεφάλαια, είχε μαθητές οι οποίοι τον πλαισίωναν και φρόντιζε για την πνευματική τους πρόοδο[46]. Αυτό οδηγεί στο συμπέρασμα ότι ο προφήτης Ησαΐας δίδαξε και προφήτευσε αυτά που γράφονται στο βιβλίο του, όμως δεν τα έγραψε ο ίδιος αλλά κάποιος/κάποιοι μαθητής/ές του. Την άποψη αυτή υποστηρίζει κι ο καθηγητής Β. Βέλλας, ο οποίος αναφέρει ότι η πιο πάνω θεωρία είναι δυνατό να ισχύει, καθ' όσον κατά το Ησ. 8, 16 ο προφήτης Ησαΐας αποφασίζει να παραδώσει προς ασφαλή φύλαξη για το μέλλον την διδασκαλία του στους «μαθητές» του. Από το χωρίο αυτό πληροφορούμαστε ότι όχι μόνο δημιουργήθηκε σχολή περί τον Ησαΐα αλλά και ότι στους μαθητές αυτούς παραδόθηκε προς διαφύλαξη η διδασκαλία του προφήτου[47].

Ο προφήτης Ησαΐας λοιπόν, έγραψε το πρώτο μέρος του βιβλίου και το δεύτερο μέρος γράφτηκε κι αναπτύχθηκε από μαθητές του, οι οποίοι έλαβαν ως παρακαταθήκη την διδασκαλία και τον προφητικό λόγο του. Συμπληρωματικά αξίζει να σημειωθεί ότι στο πρώτο μέρος παρουσιάζονται σύντομες προφητείες οι οποίες λέγονται με πύρινο ύφος από τον προφήτη. Στο δεύτερο μέρος όμως, το ύφος του συγγραφέως παρουσιάζεται εντελώς διαφορετικό, αφού παρατηρείται

---

[44] Παπαδόπουλος Ν., *Εισαγωγή εις την Παλαιάν Διαθήκην*, ό.π., σ. 129. Καλαντζάκης Σ., ό.π., σ. 837, 839.
[45] Καλαντζάκης Σ., ό.π., σ. 838.
[46] Ησ. 8, 16.
[47] Βέλλας Β., *Θρησκευτικαί προσωπικότητες της Παλαιάς Διαθήκης* ,ό.π., σ. 209.

ήρεμη ανέλιξη εννοιών και ανάπτυξη ιδεών με αντικρούσεις και αποδείξεις των αντιθέτων γνωμών.

Συνοψίζοντας, το λεκτικό ύφος του «Δευτεροησαΐου» παρουσιάζεται ομαλότερο από του προφήτη Ησαΐα. Ακόμη και λέξεις που χρησιμοποιούνται στο δεύτερο μέρος του βιβλίου, δηλώνουν απόκλιση του μέρους αυτού από τα πρώτα κεφάλαια[48].

Συμπερασματικά, θα μπορούσε να αναφερθεί ότι οι λόγοι που διαχωρίζουν το βιβλίο του Ησαΐα είναι ιστορικοί και φιλολογικοί. Γι' αυτό και το πρόβλημα του συγγραφέως του βιβλίου του Ησαΐα είναι μεγάλο και πολύπλευρο. Όμως, ο Β. Βέλλας υπογραμμίζει δύο πολύ σημαντικά σημεία, τα οποία εκφράζουν την ορθή προσέγγιση του θεόπνευστου βιβλίου που εξετάζουμε. Ο Βέλλας λοιπόν αναφέρει ότι δεν μπορεί Ορθόδοξος θεολόγος να παρουσιάσει ως επιχείρημα εναντίον της ενότητας του βιβλίου, ότι ο Ησαΐας (8ος αι. π.Χ.) δεν μπορούσε να προβλέψει γεγονότα όπως το τέλος της Βαβυλώνιας αιχμαλωσίας. Βεβαίως, εν Πνεύματι αγίω, ο προφήτης Ησαΐας δεν θα αντιμετώπιζε περιορισμούς χώρου και χρόνου. Αυτό βεβαίως είναι γεγονός αδιαμφισβήτητο, αφού δια των προφητών ο Θεός ομιλούσε στους ανθρώπους. Ο άπειρος, αιώνιος, παντοδύναμος Κύριος, που γνωρίζει τα πάντα, δεν περιορίζεται απ' οτιδήποτε.

Το δεύτερο σημείο που τονίζει ο Βέλλας είναι το ότι δεν επιτρέπεται να εννοηθεί μείωση της αξίας και θεοπνευστίας του δευτέρου μέρους του βιβλίου, με το να λεχθεί ότι γράφτηκε από κάποιον άγνωστο συγγραφέα, εφ' όσον το Άγιο Πνεύμα έδρασε στον καλούμενο «Δευτεροησαΐα». Αυτός ο άγνωστος συγγραφέας, μαθητής του προφήτη Ησαΐα, είναι θεόπνευστος φέροντας όλα τα χαρακτηριστικά του γνήσιου προφήτη[49].

Το ισχυρότερο επιχείρημα υπέρ της διακρίσεως του δεύτερου μέρους του βιβλίου (κεφ. 40-66) από τα προηγούμενα κεφάλαια είναι το τελείως διαφορετικό ιστορικό πλαίσιο, εντός του οποίου είναι τοποθετημένα τα προαναφερθέντα κεφάλαια. Δεν πρόκειται περί απλών προρρήσεων απελευθέρωσης των Ισραηλιτών εκ της αιχμαλωσίας κατά κάποιο γενικό τρόπο, αλλά η παρουσίαση των γεγονότων είναι τόσο ζωηρή, η μνεία των προσώπων και πραγμάτων τόσο σαφής, ώστε πολύ εύκολα μπορεί κάποιος να συμπεράνει ότι ο συγγραφέας των

---

[48] Βέλλας Β., *Θρησκευτικές προσωπικότητες της Παλαιάς Διαθήκης*, ό.π., σ. 203.
[49] Βέλλας Β., ό.π., σ. 208.

κεφ. 40-66 ζει σε ένα εντελώς διαφορετικό περιβάλλον από τον συγγραφέα των κεφ. 1-39.

Ολοκληρώνοντας το κεφάλαιο περί του βιβλίου του προφήτη Ησαΐα, θα ήταν παράληψη εάν δεν γινόταν λόγος περί του ότι πάρα πολλά χωρία από το βιβλίο αυτό, αναφερόμενα σε χριστολογικές προρρήσεις, χρησιμοποιούνται από τους συγγραφείς της Καινής Διαθήκης. Επίσης λόγω του σημαντικού περιεχομένου του βιβλίου του Ησαΐα ασχολήθηκαν οι Πατέρες και εκκλησιαστικοί συγγραφείς και υπομνημάτισαν αυτό στο σύνολό του ή και αποσπασματικά[50].

Τέλος, ομιλούν για το βιβλίο του Ησαΐα οι απόστολοι Λουκάς και ο Παύλος. Είναι γεγονός ότι έχει μεγάλη επίδραση στην Καινή Διαθήκη. Ο ίδιος μάλιστα ο Ιησούς Χριστός κήρυξε στη Γαλιλαία χρησιμοποιώντας αποσπάσματα από τον προφήτη Ησαΐα (Ησ. 8,23 · 9,1)[51]. Στην συναγωγή της Ναζαρέτ ο Ιησούς αναγιγνώσκει και εξηγεί το χωρίο Ησ. 6,9 το οποίο χρησιμοποιεί λόγω της εναντιώσεως των Ιουδαίων στην παραβολική διδασκαλία του[52].

---

[50] Καλαντζάκης Σ., ό.π., σ. 841. Ωριγένης, *Homiliaein visiones Isaiae*, PG 13, 219B – 254C, Θεόδωρος Ηρακλείας, *Εκ της εις Ησαΐαν εξηγήσεως*, PG 18, 1309 – 1377, Ευσέβιος Καισαρείας, *Ευσεβίου υπομνήματα εις Ησαΐαν,* PG 24, 90 – 525A, Βασίλειος Καισαρείας, *Ερμηνεία εις τον προφήτην Ησαΐαν,* PG 30, 118B – 668C, Ιωάννης Χρυσόστομος, *Ερμηνεία εις τον προφήτην Ησαΐαν*, PG 56, 11 – 94, Κύριλλος Αλεξανδρείας, *Εξήγησις υπομνηματική εις τον προφήτην Ησαΐαν,* PG 70, 9A – 1457A, Θεοδώρητος Κύρου, *Εις τον Ησαΐαν προφήτην ερμηνεία κατ' εκλογήν*, PG 81, 216A – 293, Προκόπιος Γαζαίος, *Επιτομή των εις τον προφήτην Ησαΐαν καταβεβλημένων διαφόρων εξηγήσεων,* PG 87 B', 1817A – 2717B, Ησύχιος Ιεροσολύμων, *Κεφάλαια Ησαΐου του προφήτου,* PG 93, 1369B – 1385C και ο Ιερώνυμος, *Commentaria in Isaiam Prophetam,* PL 24, 17 – 704.

[51] Μτ. 4,15.

[52] Μκ. 4,11-12.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3.Ο ΔΟΥΛΟΣ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ

Το πρόβλημα που απασχολεί την βιβλική έρευνα που ασχολείται με τις μεσσιανικές προφητείες, ιδιαιτέρως αυτές με τις οποίες θα ασχοληθεί η παρούσα εργασία στην συνέχεια, αφορά το πρόσωπο που πρωταγωνιστεί. Στην περίπτωση των προφητειών που αναλύονται κατωτέρω, ο «πρωταγωνιστής» είναι ο «Δούλος του Κυρίου» (ebed-Jahwe). Από τα παλαιά χρόνια προβληματίζει τους ερευνητές το πρόσωπο αυτό. Αρκετά έργα έχουν γραφτεί περί του θέματος, χωρίς να υπάρξει πλήρης συμφωνία μεταξύ των ερευνητών. Αντιθέτως, αυτό που παρατηρεί κανείς είναι ποικιλία θεωριών που αναφέρονται στο πρόσωπο του «Δούλου». Για τον λόγο αυτό λοιπόν, θα γίνει μια συνοπτική αναφορά στο θέμα αυτό.

3.1 Δούλος – Ισραήλ

Η άποψη ότι ο ισραηλιτικός λαός προσωποποιείται πάντοτε ως «Δούλος Κυρίου» δεν αποτελεί ορθή ερμηνεία. Αυτή η θέση εξηγείται και θεμελιώνεται σε ισχυρά στοιχεία. Κατ' αρχήν, μία από τις πράξεις του «Δούλου» είναι η επαναφορά στον δρόμο του Κυρίου, των φυλών του Ισραήλ[53]. Όπως θα φανεί και κατά την ερμηνεία του σχετικού χωρίου, δεν δύναται ο Ισραήλ να λυτρώσει τον Ισραήλ, δηλαδή να «αυτολυτρωθεί». Επίσης, ο «Δούλος» παρουσιάζεται από τον προφήτη ως πάσχων, αίρων την αμαρτία του κόσμου, αναμάρτητος ων. Είναι δυσπαράδεκτο το γεγονός ο Ισραήλ να πάσχει υπέρ των άλλων και μάλιστα εν πλήρη αναμαρτησία. Γνωστοποιείται σ' αρκετές περιπτώσεις και δεν αποσιωπάται από την Αγία Γραφή η αμαρτωλότητα του ισραηλιτικού λαού. Ο ίδιος προφήτης μάλιστα σημειώνει σε αρκετά σημεία ότι η Βαβυλώνια αιχμαλωσία των Ισραηλιτών επήλθε λόγω των αμαρτιών του λαού[54].

Εύστοχη χαρακτηρίζει μάλιστα ο Βασίλειος Βέλλας την τοποθέτηση του Ωριγένη έναντι στην θεώρηση αρκετών συγχρόνων του Ιουδαίων, οι οποίοι έβλεπαν στο

---

[53] Ησ. 49, 5-6.

[54] Ησ. 42, 18-25. 43, 22 εξ. 47. 6 κλπ. (πρβλ Ησ. 40, 2 ἱερεῖς, λαλήσατε εἰς τὴν καρδίαν Ἰερουσαλήμ, παρακαλέσατε αὐτήν· ὅτι ἐπλήσθη ἡ ταπείνωσις αὐτῆς, λέλυται αὐτῆς ἡ ἁμαρτία· ὅτι ἐδέξατο ἐκ χειρὸς Κυρίου διπλᾶ τὰ ἁμαρτήματα αὐτῆς).

πρόσωπο του «Δούλου» το έθνος τους. Στο έργο *Κατά Κέλσου* ο Ωριγένης αναφέρει, έχοντας υπόψη την φράση «από των ανομιών του λαού μου ήχθη εις θάνατον»[55] τα ακόλουθα. «Εάν για εκείνους (τους Ιουδαίους) ο λαός είναι που προφητεύεται, πως από των ανομιών του λαού οδηγήθηκε στον θάνατο, όχι κάποιος άλλος αλλά ο ίδιος αυτός λαός;»[56].

Επιπλέον, ο μελετητής παρατηρεί ότι ο «Δούλος» πρόκειται να φέρει νέο Νόμο, νέα θρησκεία δηλαδή. Αυτό όπως και τα ανωτέρω σημεία καθαιρούν την άποψη ότι στο πρόσωπο του «Δούλου» ή «Παιδός» (Ο΄) του Κυρίου προφητεύεται ο λαός του Ισραήλ, αφού ο λαός αυτός ήδη είχε τον Νόμο τον οποίο ακολουθούσε.

Επίσης, ο Ισραήλ, ένα έθνος που έχει την ανάγκη θείας ενισχύσεως, δεν μπορεί να λαμβάνει την θέση του «Δούλου», ο οποίος με πλήρη εμπιστοσύνη στο θέλημα του Θεού αντιμετωπίζει με ιλαρότητα το Πάθος του.

Ακόμη, ο θάνατος του «Δούλου» επέρχεται μετά από καταδικαστική απόφαση. Αυτό δυσκολεύει ακόμη περισσότερο την υπόθεση να αφορά το πρόσωπο του «Δούλου» τον λαό του Ισραήλ. Η υπόνοια δικαστηρίου, οι λόγοι περί τάφου και οι περιγραφές του μαρτυρίου του «Δούλου» αφήνουν να εννοηθεί ότι ο «Δούλος» είναι ένα ορισμένο πρόσωπο και όχι ένα έθνος.

Τα προαναφερθέντα σχόλια λοιπόν οδηγούν στο συμπέρασμα ότι η έννοια του «Δούλου» δεν μπορεί να είναι συλλογική αλλά αφορά ένα άτομο[57].

3.2 Δούλος – πρόσωπο

Αφού προηγουμένως έγινε αναφορά στην περίπτωση όπου ορισμένοι εκ των ερευνητών αντιλαμβάνονται τον «Δούλο» ως τον Ισραήλ και αφού απορρίφθηκε η ερμηνεία αυτή γεννιέται ο προβληματισμός γύρω από το συγκεκριμένο πρόσωπο για το οποίο ομιλεί ο Θεός δια του προφήτη. Κατ’ αρχάς ο προφήτης

---

[55] Ησ. 53, 8 ἐν τῇ ταπεινώσει ἡ κρίσις αὐτοῦ ἤρθη· τὴν δὲ γενεὰν αὐτοῦ τίς διηγήσεται; ὅτι αἴρεται ἀπὸ τῆς γῆς ἡ ζωὴ αὐτοῦ, ἀπὸ τῶν ἀνομιῶν τοῦ λαοῦ μου ἤχθη εἰς θάνατον.

[56] Βέλλας Β., «Ο Παις του Κυρίου», *Εκκλησιαστικά αναγνώσματα της Παλαιάς Διαθήκης*, τ. Β΄, Αθήνα 1969, σ. 12.

[57] Βέλλας Β., «Ο Παις του Κυρίου», ό.π., σ. 12 εξ.

Ησαΐας δεν κατονομάζει το καθορισμένο αυτό πρόσωπο. Οι θεωρίες τότε γύρω απ' αυτό το θέμα ποικίλουν[58].

Η εξέχουσα θέση του «Δούλου» τράβηξε το ενδιαφέρον αρκετών ερευνητών, οι οποίοι απέδωσαν αυτήν σε πρόσωπα που πράγματι έπαιξαν σημαντικό ρόλο στην ιστορία του Ισραήλ και που μαρτύρησαν. Αρχικά θα μπορούσε να αναφερθεί η περίπτωση όπου ο Ιουδαίος Ραββίνος E.Sellin, έβλεπε στο πρόσωπο του «Δούλου» τον Μωυσή, για τον οποίο ανέπτυξε θεωρία περί μαρτυρικού θανάτου του χωρίς βεβαίως να μπορεί να βασιστεί στην ισχυρή ισραηλιτική παράδοση. Λαμβάνοντας υπόψη ορισμένα χωρία του προφήτη Ωσηέ, θεώρησε αρχικά ότι η προφητεία του Ησαΐα η οποία αναφέρεται στον «Δούλο του Γιαχβέ» βρίσκει αντίκρισμα στην περίπτωση του Μωυσή. Βεβαίως πολύ νωρίς κατέπεσε αυτή η λανθασμένη άποψη, την οποία και ο ίδιος τελικά απέρριψε[59].

Ακολούθως θα μπορούσαν να αναφερθούν ορισμένες θεωρήσεις περί του «Δούλου» για τον οποίο ομιλεί ο Θεός στο βιβλίο του προφήτη Ησαΐα. Ορισμένοι λοιπόν θεώρησαν ότι πρόκειται για κάποιον άγνωστο μάρτυρα της εποχής του Μανασσή, άλλοι μίλησαν για τον Ιώβ, για τον Ησαΐα, τον βασιλιά Εζεκία, τον Ιωσία, τον Ιερεμία[60] ή ακόμη και για τον Ιεχονία.

Οι ανωτέρω θεωρίες ευκόλως μπορούν να αναιρεθούν. Κατ' αρχάς περίπτωση του «αγνώστου μάρτυρος» δεν μπορεί να στηριχθεί σε καμία ιστορική βάση. Απλώς λέγεται από ορισμένους ότι ο «Δούλος» είναι γενικά κι αόριστα ένας άγνωστος μάρτυρας. Οι υπόλοιπες εκδοχές στηρίζονται στο ιστορικό γεγονός του μαρτυρικού θανάτου ή απλώς των βασανιστηρίων που υπέστη το πρόσωπο που πιστεύουν ότι προφητεύεται από τον Ησαΐα[61].

Κατά τους νεότερους χρόνους, έγινε προσπάθεια εκ μέρους ορισμένων ερμηνευτών να αποδοθεί η προσωπικότητα του «Δούλου» στον προφήτη που έγραψε τις προφητείες, δηλαδή τον καλούμενο «Δευτεροησαΐα», ή σε κάποιον σύγχρονό του. Την άποψη αυτή την στηρίζουν στην ζωηρότητα με την οποία περιγράφει ο προφήτης το μαρτύριο του «Δούλου. Γι' αυτό λοιπόν θεωρούν ότι ο

---

[58]ZimmerliW., *Επίτομη Θεολογία της Παλαιάς Διαθήκης,* ό.π., σ. 293.
[59] Βέλλας Β., «Ο Παις του Κυρίου», ό.π., σ. 13.
[60] Zimmerli W., ό.π., σ. 293.
[61] Βέλλας Β., «Ο Παις του Κυρίου», ό.π., σ. 14.

«Δευτεροησαΐας», αφού προηγήθηκαν οι πρώτες επιτυχίες του βασιλιά των Περσών Κύρου, ανήγγειλε την πτώση της Βαβυλώνας με αποτέλεσμα να διωχθεί και να υποστεί μαρτυρικό θάνατο. Όμως, ακόμη κι ο ίδιος ο εκφραστής αυτής της άποψης την εγκατέλειψε κατανοώντας ότι δεν μπορεί το ίδιο άτομο να περιγράψει τις θανατηφόρες περιπέτειές του και ακόμη είναι δύσκολο να δεχθεί κάποιος ότι ο προφήτης διακατεχόταν από εγωιστικό πνεύμα, το οποίο εξέφρασε με το να πει ότι βάσταξε την αμαρτία όλου του κόσμου, αναμάρτητος ων και μ' αυτόν τον τρόπο να αυτοανακηρυχθεί λυτρωτής της ανθρωπότητας[62].

Περί της δευτέρας εκδοχής γνωρίζουμε ότι παρουσιάζεται ένας σύγχρονος του «Δευτεροησαΐου», ο οποίος ζούσε στην Βαβυλώνα. Η κίνηση που δημιουργήθηκε γύρω από αυτόν τον άγνωστο προκάλεσε την αντίδραση των Βαβυλωνίων, οι οποίοι τον συνέλαβαν και τον θανάτωσαν. Ο θάνατος όμως του ανθρώπου αυτού δεν μπορεί να συνάδει με την προφητεία, αφού ο θάνατος του ανθρώπου αυτού θα έσβηνε κάθε ελπίδα για απελευθέρωση των Ιουδαίων. Το κυριότερο σημείο όμως που αναιρεί αυτήν την άποψη είναι το τέλος του ανθρώπου εκείνου, το οποίο δεν συμβιβαζόταν με το ηθικό μεγαλείο που παρουσιάζει ο προφήτης περί του «Δούλου».

Όμως θα μπορούσε να ειπωθεί ότι η θεωρία αυτή όντως αντικατοπτρίζει την εικόνα του «Δούλου του Γιαχβέ» στο πρόσωπο του αγνώστου, συγχρόνου του «Δευτεροησαΐα», αφού όντως μπορεί να θανατώθηκε για τις αμαρτίες των άλλων ανθρώπων κι όχι για τις δικές του. Ακόμη, θα μπορούσε να αποδοθεί εσχατολογική εικόνα στην θεώρηση αυτή, η οποία αποβλέπει στην ανάσταση εκ των νεκρών του προσώπου αυτού, που θα έφερνε την λύτρωση στον ισραηλιτικό λαό.

Αυτή λοιπόν η ερμηνεία, οφείλουμε να ομολογήσουμε ότι ανταποκρίνεται στην βιβλική διήγηση του Ησαΐα περί του «Δούλου» χωρίς όμως αυτό να σημαίνει ότι είναι ορθή. Αρκεί να σημειωθεί ότι η θεωρία αυτή είναι υποθετική, κατά την ανάπτυξή της παρουσιάζει κενά και μετατοπίζει το κέντρο της περί του Δούλου διδασκαλίας. Μεταβάλει τον «Δούλο του Γιαχβέ» σε πολιτικό ήρωα,

[62] Βέλλας Β., «Ο Παις του Κυρίου», ό.π., σ. 15 εξ.

περιορίζοντάς τον στα στενά πλαίσια του ιουδαϊκού περιβάλλοντος, ενώ στο βιβλίο του Ησαΐα, ο «Δούλος» παρουσιάζεται ως παγκόσμια προσωπικότητα[63].

Επίσης ένα πολύ σημαντικό στοιχείο που οδηγεί βεβαίως στην απόρριψη της ανωτέρω θεωρίας, είναι ότι μετατίθεται το λυτρωτικό έργο του «Δούλου» μετά τον θάνατο και την ανάστασή του. Όμως ξεκάθαρα φαίνεται ότι ο «Δούλος» έδρασε προ του θανάτου, εγκαθιστώντας τον καινό νόμο (θρησκεία) του στη γη[64]. Η ανάστασή του αποτελεί το θριαμβευτικό επισφράγισμα της σωτηρίας της ανθρωπότητας εκ μέρους του. Αυτή η αλλοίωση του χαρακτήρα του «Δούλου» καθώς και η χρονική μεταβολή της σειράς των πραγμάτων αποτελούν, κατά τον Βασίλειο Βέλλα, «την αχίλλειο πτέρνα της ερμηνείας αυτής»[65].

3.3 Θάνατος – Ανάσταση του «Δούλου»

Ο θάνατος και η ανάσταση του «Δούλου» οδήγησαν στην διατύπωση μιας γνώμης, η οποία πηγάζει από τα βάθη της μυθολογίας, όπου μια θεότητα (Όσιρις, Ταμμούς - Άδωνις) αποθνήσκει και ανασταίνεται. Έτσι λοιπόν εννοήθηκε από ορισμένους ότι και στην περίπτωση του «Δούλου» που περιγράφει ο Ησαΐας, πρόκειται για μια αντίστοιχη περίπτωση[66].

Η ερμηνεία όμως αυτή αποκρούστηκε από αρκετούς, αφού δεν μπορεί ο «Δούλος» για τον οποίο ομιλεί ο Ησαΐας να συνάδει με τις θεότητες των μυθολογιών. Κατ' αρχήν οι θεότητες αυτές αποτελούν σύμβολα της απονεκρωμένης και έπειτα αναζωογονημένης φύσεως. Σε καμία περίπτωση δεν παρουσιάζονται ως λυτρωτικές για το ανθρώπινο γένος μορφές. Βεβαίως, ως προφήτης του ενός, αληθινού Θεού δεν συγχέεται και δεν εκτροχιάζεται από τον μονοθεϊσμό τον οποίο πρεσβεύει.

---

[63] Βέλλας Β., «Ο Παις του Κυρίου», ό.π., σ. 17.
[64]Ησ. 42, 1-9 κ.α.
[65] Βέλλας Β., ό.π., σ. 18.
[66] Βέλλας Β., ό.π., σ. 18.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4. ΜΕΣΣΙΑΝΙΚΕΣ ΠΡΟΦΗΤΕΙΕΣ

4.1 Η περί Μεσσίου διδασκαλία

Το σημαντικότερο θέμα, που αποτελεί μάλιστα τον σκοπό της Παλαιάς Διαθήκης και σημαίνει το «τέλος» αυτής, είναι η έλευση του Μεσσία. Σ᾽ αυτό το γεγονός εκπληρώνει την «αποστολή» της η Παλαιά Διαθήκη, γιατί ὁ σκοπός της ήταν να προετοιμάσει την ανθρωπότητα για να υποδεχθεί τον Μεσσία. Οι «έσχατοι» χρόνοι για την Παλαιά Διαθήκη είναι η εποχή της ελεύσεως του Μεσσία, γι᾽ αυτό μάλιστα και ο συνθέτης του Παρακλητικού Κανόνος απευθυνόμενος στην Υπεραγία Θεοτόκο λέγει: «Ἄχραντε ἡ διά λόγου τον Λόγον ἀνερμηνεύτως ἐπ᾽ ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν τεκοῦσα...». Οι προφήτες λοιπόν της Παλαιάς Διαθήκης ομιλούν συχνά για τον Μεσσία, δημιουργώντας μ᾽ αυτόν τον τρόπο τον πόθο στον λαό για τον ερχομό του. Ο Ιησούς Χριστός ήταν ο αναμενόμενος Μεσσίας[67].

Οι προφήτες αναφέρονται κυρίως σε τρία χαρακτηριστικά, σχετικά με τη μορφή του Μεσσία. Κατά την πρώτη εικόνα παριστάνουν τον Μεσσία ως ένα μεγάλο βασιλιά, όπως υπήρξε ο Δαυίδ, που θα φέρει την απολύτρωση και την δικαίωση του Ισραήλ. Κατά την δεύτερη εικόνα ο Μεσσίας παριστάνεται ως πάσχων δούλος, ο οποίος φθάνει στον θάνατο ως εξιλαστήριο θύμα για την άφεση των αμαρτιών όλων των ανθρώπων, σώζοντας μ᾽ αυτόν τον τρόπο την ανθρωπότητα από τη δουλεία της αμαρτίας. Κατά την τρίτη εικόνα ο Μεσσίας περιγράφεται ως η πλέον ζωντανή παρουσία του ιδίου του Θεού μεταξύ του λαού Του[68].

Στην συνέχεια της έρευνας θα παρουσιαστούν τέσσερα τεμάχια που εντοπίζονται στο Β΄ μέρος του βιβλίου του Ησαΐα και περιέχουν μεσσιανικά μηνύματα. Αφού λοιπόν παρατεθούν (κείμενο των Ο΄ και μεταφρασμένο εβραϊκό κείμενο) θ᾽ ακολουθήσει η προσπάθεια ερμηνείας τους με σκοπό να αναδειχθεί η μεσσιανικότητά τους, αφού από ορισμένους ανθρώπους αμφισβητείται το γεγονός αυτό, αποδίδοντας τα γραφόμενα σε βασιλείς, προφήτες ή/και λαούς. Όμως, η Ορθόδοξη Χριστιανική Εκκλησία αποδέχεται μόνον ότι τα χωρία αυτά,

---

[67] Φούντας Ι., *Οι προφήτες της Παλαιάς Διαθήκης,* Δημητσάνα – Μεγαλούπολη 2009, σ. 55. Βλ. Λκ. 4, 16-30.
[68] Φούντας Ι., ό.π., σ. 55-56.

που πρόκειται να παρουσιαστούν στην συνέχεια, αναφέρονται εξ ολοκλήρου στον Μεσσία Χριστό. Σ' αυτή την άποψη συνηγορεί η Καινή Διαθήκη ως βασικότερη απόδειξη των προαναφερθέντων.

4.2 Περιεχόμενο των μεσσιανικών προφητειών

Οι προφητείες οι οποίες θα εξεταστούν στην συνέχεια (Ησ. 42, 1-9. 49, 1-6. 50, 4-9. 52, 13-53, 12) αποτελούν μία ενότητα κατά το περιεχόμενό τους. Αυτές περιστρέφονται γύρω από το πρόσωπο του Μεσσία, τον «Δούλο του Κυρίου» ή «Παίδα του Κυρίου» (Ο΄).

Συνοπτικά, η πρώτη προφητεία, για την οποία θα γίνει εκτενής ανάλυση στο επόμενο υποκεφάλαιο, παρουσιάζει τον Θεό να ομιλεί στον κόσμο για τον Μεσσία, εγκαθιστώντας αυτόν στο αξίωμα του Δούλου. Ακολούθως αναφέρεται στην αποστολή του Δούλου του, ο οποίος επρόκειτο να φέρει Νόμο, δηλαδή θρησκεία η οποία θα αποτείνεται προς όλη την ανθρωπότητα. Με τον τρόπο αυτό θα καταφέρει να ανοίξει τους πνευματικούς οφθαλμούς των «τυφλών» και θα εξάγει από τη δουλεία τους αιχμαλώτους του σκότους. Εν κατακλείδι, ο Θεός χαρακτηρίζει την εν κόσμω εμφάνιση του Μεσσία ως νέα αρχή για την ιστορία της ανθρωπότητας.

Συνεχίζοντας την αναφορά μας στην δεύτερη αυτή την φορά προφητεία, η οποία παρουσιάζεται στο Ησ. 49, 1-6, αξίζει να σημειωθεί ότι ο Μεσσίας ομιλεί προς όλα τα έθνη. Αυτό συνεπάγεται ότι ο Μεσσίας ως μοναδικό μέσο δράσης έχει τον λόγο του. Η συνέχεια της προφητείας, υπερπηδώντας τα μεταξύ έναρξης του έργου και απολογισμού στάδια, προβαίνει ακριβώς στον απολογισμό. Μετά θλίψεως αναλογίζεται τα πενιχρά, έως μηδαμινά αποτελέσματα της αποστολής του και ζητεί παρά Θεού την δικαίωσή του. Βεβαίως, ο Θεός αναγνωρίζοντας ότι ο Δούλος του επιτέλεσε το καθήκον του με ακρίβεια, πιστότητα και πλήρη υπακοή στο θέλημα του Θεού, διευρύνει την αποστολή του καθιστώντας τον «φως εθνών» για να σωθούν οι πιστεύοντες σ' αυτόν, σ΄ όποιο μέρος του κόσμου κι αν βρίσκονται.

Ακολούθως, στην τρίτη προφητεία (Ησ. 50, 4-9) ο Μεσσίας καθορίζει την σχέση του προς τον Θεό, ως μία σχέση μαθητή με διδάσκαλο. Εντός του χωρίου

παρατηρούνται στοιχεία που αφορούν τα παθήματα του Δούλου, τα οποία δέχεται αγόγγυστα κι πιστεύοντας ακράδαντα στην βοήθεια του Θεού[69].

4.3 Α΄ Τεμάχιο. Ησ. 42, 1-9

Μετάφραση των Ο΄

Ησ. 42, 1 «Ἰακὼβ ὁ παῖς μου, ἀντιλήψομαι αὐτοῦ· Ἰσραὴλ ὁ ἐκλεκτός μου, προσεδέξατο αὐτὸν ἡ ψυχή μου· ἔδωκα τὸ πνεῦμά μου ἐπ᾽αὐτόν, κρίσιν τοῖς ἔθνεσιν ἐξοίσει. 2 οὐ κεκράξεται οὐδὲ ἀνήσει, οὐδὲ ἀκουσθήσεται ἔξω ἡ φωνὴ αὐτοῦ. 3 κάλαμον τεθλασμένον οὐ συντρίψει καὶ λίνον καπνιζόμενον οὐ σβέσει, ἀλλὰ εἰς ἀλήθειαν ἐξοίσει κρίσιν. 4 ἀναλάμψει καὶ οὐ θραυσθήσεται, ἕως ἂν θῇ ἐπὶ τῆς γῆς κρίσιν· καὶ ἐπὶ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ ἔθνη ἐλπιοῦσιν. 5 οὕτω λέγει Κύριος ὁ Θεὸς ὁ ποιήσας τὸν οὐρανὸν καὶ πήξας αὐτόν, ὁ στερεώσας τὴν γῆν καὶ τὰ ἐν αὐτῇ καὶ διδοὺς πνοὴν τῷ λαῷ τῷ ἐπ᾽αὐτῆς καὶ πνεῦμα τοῖς πατοῦσιν αὐτήν· 6 ἐγὼ Κύριος ὁ Θεὸς ἐκάλεσά σε ἐν δικαιοσύνῃ καὶ κρατήσω τῆς χειρός σου καὶ ἐνισχύσω σε καὶ ἔδωκά σε εἰς διαθήκην γένους, εἰς φῶς ἐθνῶν 7 ἀνοῖξαι ὀφθαλμοὺς τυφλῶν, ἐξαγαγεῖν ἐκ δεσμῶν δεδεμένους καὶ ἐξ οἴκου φυλακῆς καθημένους ἐν σκότει. 8 ἐγὼ Κύριος ὁ Θεός, τοῦτό μού ἐστι τὸ ὄνομα· τὴν δόξαν μου ἑτέρῳ οὐ δώσω οὐδὲ τὰς ἀρετάς μου τοῖς γλυπτοῖς. 9 τὰ ἀπ᾽ἀρχῆς ἰδοὺ ἥκασι, καὶ καινά ἃ ἐγὼ ἀναγγελλῶ, καὶ πρὸ τοῦ ἀνατεῖλαι ἐδηλώθη ὑμῖν»[70].

Μετάφραση από το εβραϊκό κείμενο

Ησ. 42, 1 Ιδού ο δούλος μου, τον οποίο κρατώ, ο εκλεκτός μου, στον οποίο ευαρεστήθηκε η ψυχή μου. Έθεσα το πνεύμα μου σ' αυτόν. Νόμο θα φέρει στα έθνη. 2 Δεν θα φωνάζει, δεν θα κραυγάζει, ούτε θ' ακούγεται στους δρόμους. 3 Κάλαμο τεθλασμένο δεν θα αποσυντρίψει και λυχνία καπνίζουσα δεν θα αποσβέσει. Με πιστότητα θα εξαγγείλει το Νόμο. 4 Δεν θα κουραστεί, ούτε θα συντριβεί, έως ότου εγκαταστήσει τον Νόμο στην γη. Την αλήθεια αυτού προσμένουν οι νήσοι[71]. 5 Μ' αυτό τον τρόπο ομιλεί ο Κύριος ο Θεός, ο οποίος δημιούργησε τους ουρανούς και εξέτεινε αυτούς, ο οποίος εκτείνει την γη και την

[69] Βέλλας Β., *Ο Παις του Κυρίου,* ό.π., σ. 7 εξ.
[70] Rahlfs A., - Hanhart R., *Septuaginta*, Deutsche Bibelgesellschaft, Stuttgart 2006, σ. 622-623. Ησ. 42, 1-9.
[71] Φούντας Ι., *Οι προφήτες της Παλαιάς Διαθήκης,* ό.π., σ. 59.

βλάστησή της, ο οποίος δίδει πνοή στους επ' αυτής ανθρώπους και πνεύμα ζωής σ' αυτούς που την περιπατούν. 6 «Εγώ ο Κύριος σε κάλεσα εν δικαιοσύνη και σε κράτησα δια της χειρός· σε φύλαξα και σε κατέστησα εγγύηση του λαού, φως στα έθνη 7 για να ανοίξεις τυφλούς οφθαλμούς, να εξαγάγεις δεσμίους από την καταδίκη, τους καθημένους στο σκοτάδι από την φυλακή. 8 Εγώ είμαι ο Κύριος, αυτό είναι το όνομά μου, και δεν θα δώσω την δόξα μου σ' άλλον, ούτε τον αίνο μου σε γλυπτά αγάλματα. 9 Τα παλαιά, ιδού, παρέρχονται και προαναγγέλλω νέα· πριν αυτά ανατείλουν σας τα αναγγέλλω[72].

Στο χωρίο Ησ. 42, 1-9 ο Θεός παρουσιάζει τον «Δούλο» του στο μεσσιανικό αξίωμα. Ο όρος «παις» που χρησιμοποιούν οι Ο΄, σημαίνει ακριβώς ό,τι και ο «δούλος» του εβραϊκού κειμένου[73].Όμως είναι λοιπόν προτιμότερο σ' αυτήν την περίπτωση το εβραϊκό κείμενο, το οποίο ανάγει την προφητεία αυτή στον «Δούλο του Γιαχβέ» δηλαδή τον Μεσσία. Αυτό δικαιολογούν και τα χαρακτηριστικά του «Παιδός του Κυρίου» τα οποία, όπως θα φανερώσουν στην συνέχεια που θα παρουσιαστούν, δεν αναφέρεται η προφητεία αυτή στον ισραηλιτικό λαό, όπως παρουσιάζουν οι Εβδομήκοντα.

Βέβαια, η αναφορά των Ο΄ μεταφραστών, οι οποίοι αποδίδουν την προφητεία αυτή στον «Ιακώβ» και «Ισραήλ», εξηγείται κι ερμηνεύεται από εκκλησιαστικούς συγγραφείς και Πατέρες της Εκκλησίας, ότι πρόκειται περί της κατά σάρκα καταγωγής του Μεσσία, ο οποίος βάση των προφητειών της Παλαιάς Διαθήκης θα γεννιόταν ως άνθρωπος από το δαυιδικό γένος[74]. Όμως, λόγω αυτού του μεταφραστικού «σφάλματος» των Ο΄, αρκετοί μελετητές μπορούν να στηρίξουν σ' αυτό το σημείο την άποψή τους, ότι δηλαδή ο Θεός ομιλεί περί του ισραηλιτικού λαού, παρουσιάζοντάς τον ως τον «Δούλο» του. Το πρόσωπο όμως που παρουσιάζεται από τον Θεό, δια του προφήτου, φαίνεται ότι επεμβαίνει υπέρ του Ισραήλ. Έτσι γίνεται ξεκάθαρο, αφού δεν νοείται ο Ισραήλ να επεμβαίνει

---

[72] Χαστούπης Α., «Παλαιά Διαθήκη», *Η Αγία Γραφή,* τ. 2, σ. 575.
[73]Liddell H., & Scott R., *Μέγα Λεξικόν της Ελληνικής Γλώσσας,* Ξ. Μόσχος (μετάφ.), Μ. Κωνσταντινίδης (επιμ.), εκδ. Σιδέρης, Αθήνα, χ.χ., σ. 408.
[74]Ευσέβιος, PG 24, 385C. Ψαλτάκης Γ., Τρεμπέλας, Π., «Ησαΐας», *Η Παλαιά Διαθήκη*, τ. 16, εκδ. Αδελφότης Θεολόγων «ο Σωτήρ», Αθήνα 2002, σ. 318. (βλ. Ησ. 11, 1 εξ.)

υπέρ του Ισραήλ, ότι δεν γίνεται λόγος από τον προφήτη στον Ισραήλ. Πρόκειται λοιπόν, περί του Κυρίου Ιησού Χριστού[75].

Στην περικοπή αυτή, ο προφήτης παρουσιάζει μία σκηνή, η οποία είναι συνηθισμένη στα κείμενά του[76], όπου ο Θεός απευθυνόμενος στα πλήθη, κρατεί από το χέρι τον Μεσσία, αναδεικνύοντάς τον στο αξίωμά του[77]. Ο «Δούλος» αποδεικνύεται επίσης ως Θεός, αφού έχει το Πνεύμα του Θεού. Μάλιστα ο Μεσσίας παρουσιάζεται ως ο εκλεκτός του Θεού, στον οποίο Αυτός ευαρεστείται. Τα προαναφερθέντα εξηγούνται βεβαίως κι από την αναμαρτησία του «Δούλου» για την οποία ομιλεί ο Ησαΐας ξεκάθαρα σε άλλο σημείο. Ακόμη, όχι μόνο ανταποκρίνεται στις βουλές του Κυρίου αλλά επιδεικνύει προθυμία και δυνατότητα να τις εκτελέσει.

Εν συνεχεία, περιγράφεται το έργο το οποίο θα επιτελέσει ο Μεσσίας. Πρόκειται να φέρει νέα θρησκεία η οποία θα είναι παγκόσμια κι όχι μόνο για τον ισραηλιτικό λαό. Ακολουθεί ο τρόπος με τον οποίο θα εργαστεί ο Μεσσίας, για να φέρει εις πέρας την αποστολή του. Πρόκειται να εργαστεί με πιστότητα, αφοσίωση και πολλή αγάπη για να σώσει τους ανθρώπους, οι οποίοι εικονίζονται ως σπασμένα καλάμια και τρεμοσβήνοντα λυχνάρια.

Ο Ιωήλ Γιαννακόπουλος κατά τον υπομνηματισμό του, αναφέρει ότι από το τμήμα αυτό αρχίζει ο Κύριος να παρουσιάζει τον Λυτρωτή του κόσμου, χωρίς χαρακτηριστικά κατακτητή και κοσμικού άρχοντα αλλά με μαλακότερο χαρακτήρα. Περιγράφεται ο Μεσσίας ως εργάτης μεγάλου και σπουδαίου έργου αλλά και πάσχων. Αυτός ο «Δούλος», φαίνεται ότι εκτελεί το έργο του σε δύσκολες συνθήκες αλλά με ταπεινό τρόπο και γλυκό. Γι' αυτό λοιπόν, η άποψη ορισμένων ερμηνευτών ότι πρόκειται για τον δυνάστη βασιλιά Κύρο απορρίπτεται. Δεν φαίνεται παρά ένας προφήτης και διδάσκαλος, γεμάτος υπομονή και καλοσύνη, ο οποίος θα διακηρύξει την γνώση του Θεού σ' όλο τον κόσμο. Αυτός βεβαίως είναι ο Μεσσίας Χριστός[78].

---

[75] Γιαννακόπουλος Ι., «Ο προφήτης Ησαΐας», σ. 303. Πρβλ. σ. 18.
[76] Goldingay J. & Payne D., *A Critical and Exegitical Commentary on Isaiah 40-55*, ό.π., p.137.
[77] Goldingay J. & Payne D., *A Critical and Exegitical Commentary*, ό.π., p. 189.
[78] Γιαννακόπουλος, Ι., ό.π., σ. 303.

Μάλιστα το «ἰδοὺ» στην Αγία Γραφή εισάγει γεγονότα θαυμαστά και μη αναμενόμενα[79]. Γι' αυτό ο Ησαΐας χρησιμοποιεί και πάλι αυτόν τον όρο, για να δείξει ακριβώς το θαυμαστό σημείο της αποστολής του Μεσσία στην ανθρωπότητα. Κατά την περικοπή, ο Θεός κρατεί τον «Δούλο» του ως να παρουσιάζει στα πλήθη έναν άρχοντα, ο οποίος έρχεται για να κυβερνήσει και να οδηγήσει τον λαό στη σωτηρία. Ακόμη αναφέρεται από τον προφήτη ότι ο Μεσσίας είναι ο εκλεκτός του Θεού[80], διότι όχι μόνον ανταποκρίνεται στις βουλές Του αλλά επιδεικνύει προθυμία και δυνατότητα εκτέλεσης όποιας εντολής, αφού είναι κι αυτός Θεός[81].

Η έννοια του «δούλου» σύμφωνα με το «Λεξικό Αγίων Γραφών» σημαίνει τον άνθρωπο εκείνο, που εκουσίως αφιερώνεται στην υπηρεσία κάποιου ανωτέρου κατά το αξίωμα[82]. Βεβαίως ο Μεσσίας που όπως αναφέρθηκε ανωτέρω, είναι Θεός. Ως άνθρωπος όμως, φανερώνεται ως υπήκοος του Θεού δίδοντας το παράδειγμα στην ανθρωπότητα ως προς την στάση που οφείλουν οι άνθρωποι προς τον Θεό.

Εν συνεχεία, στον 2ο στίχο του τεμαχίου που εξετάζεται, τα κείμενα συμφωνούν σχεδόν απολύτως, πέραν ορισμένων γραμματολογικών διαφορών.

Παρουσιάζεται στο σημείο αυτό το έργο του Μεσσία. Πρόκειται για τον τρόπο που Αυτός θα εργαστεί για να εγκαταστήσει τη νέα θρησκεία. Αξίζει να σημειωθεί ότι η θρησκεία αυτή δεν θα είναι μόνο για τον Ισραήλ, αλλά για όλο τον κόσμο. Γι' αυτό αναφέρεται στον 1ο στίχο ότι θα φέρει «κρίσιν» κατά τους Ο΄ ή «νόμο» («μισπάτ») κατά το εβραϊκό, όπου και στις δύο περιπτώσεις εννοείται η θρησκεία. Έτσι λοιπόν, δια της εγκαθιδρύσεως της καινής θρησκείας του Μεσσία, φανερώνεται η παγκοσμιότητα του Θεού, ο οποίος θέλει «πάντας ανθρώπους σωθήναι».

Αναφέρεται λοιπόν ο τρόπος δράσης του Μεσσία μέσα στον κόσμο, ο οποίος γίνεται γνωστός στην περικοπή η οποία εξετάζεται. Θα εργαστεί λοιπόν με πιστότητα κι αφοσίωση προς το θείο θέλημα και αγάπη προς τους ανθρώπους, οι

---

[79] Ησ. 3,1.6,7. 7,14. 18,6 · Ιερ. 16,6 κ.ά.
[80] Μτ. 3, 17. 17,5.
[81] Φούντας Ι., *Οι προφήτες της Παλαιάς Διαθήκης*, ό.π., σ. 59.
[82] Κωνσταντίνου Γ., *Λεξικόν των Αγίων Γραφών*, εκδ. Γρηγόρη, Αθήνα 2008, σ. 286.

οποίοι παρουσιάζονται ως σπασμένα καλάμια και με λυχνάρια που τρεμοσβήνουν, εικόνες βεβαίως που συμβολίζουν την τραγική κατάσταση της ανθρωπότητας λόγω της αμαρτίας[83].

Ο «Παις του Κυρίου», ο Μεσσίας Χριστός, δεν θα είναι δημαγωγός του πλήθους, ούτε στρατηγός. Πρόκειται να εργαστεί, λέει ο προφήτης, με ταπεινό και αθόρυβο τρόπο. Φυσικά κι αυτή η παρατήρηση οδηγεί στην απόκλιση της περίπτωσης να αναχθεί η προφητεία αυτή στον Κύρο, ο οποίος ως τρανός στρατηγός, θέλει γύρω του πλήθη που ζητωκραυγάζουν. Δεν θα υψώσει την φωνή του ο Μεσσίας για να κραυγάσει στους δρόμους. Δηλώνεται έντονα ότι ο «παις» δεν θα κραυγάσει για να φανερωθεί το ήρεμο έργο του Μεσσία, ο οποίος δεν θα επιδεικνύεται και δεν θα φέρει εξωτερική λαμπρότητα.

Στους στίχους 3-4 που ακολουθούν φαίνεται εντονότερα η αντίθεση Κύρου και Μεσσία. Με συγκινητικό τρόπο δηλώνεται η πραότητα του Μεσσία και η συμπάθειά του προς τους αδυνάτους. «Κάλαμο συντεθλασμένο δεν θα αποσυντρίψει και λυχνία καπνίζουσα δεν θα αποσβέσει». Βλέπουμε λοιπόν τον Μεσσία να έρχεται προς αναζήτηση, κατά πρώτο λόγο, του τεθλασμένου καλαμιού και της καπνίζουσας λυχνίας. Εννοούνται στο σημείο αυτό οι άνθρωποι που ράγισαν κατά την συνείδηση, το πνεύμα και την ψυχή. Έρχεται ο Μεσσίας για να βρει τους ανθρώπους που το πνεύμα τους είναι σχεδόν «σβησμένο», δηλαδή που το πνευματικό τους φως ετοιμάζεται να σβήσει[84].

Προς αυτούς λοιπόν, τους συντετριμμένους ψυχικώς, έρχεται ο Μεσσίας όχι για να τους αποτελειώσει με τη δύναμή του, με ένα δυνατό ίσως κατά της αμαρτίας κήρυγμα, όχι για ν' αποσβέσει με ένα φύσημα την καπνίζουσα λυχνία, αλλά γεμάτος αγάπη και συμπάθεια προς αυτούς να σκύψει πάνω τους. Σκοπός του είναι να επιδέσει το σπασμένο καλάμι, ώστε να σταθεί όρθιο. Να βάλει λάδι στην λυχνία, ώστε αυτή να αναδώσει λάμψη και φώτιση στο σκοτισμένο εσωτερικό του ανθρώπου.

Επομένως, ο Μεσσίας δεν μοιάζει με ένα ζηλωτή κήρυκα, που με καυστικά κηρύγματα ζητάει, χωρίς μάλιστα ορθή πνευματική μέθοδο, να επαναφέρει τους

---

[83] Φούντας Ι., *Οι προφήτες της Παλαιάς Διαθήκης*, ό.π., σ. 60 εξ.
[84] Zimmerli W., *Επίτομη Θεολογία της Παλαιάς Διαθήκης,* ό.π., σ. 294.

αμαρτωλούς στην οδό του Κυρίου. Χρειάζεται λοιπόν μεγάλη, επίπονη κι αθόρυβη εργασία, για τον κάθε άνθρωπο ξεχωριστά, με πνευματικό σύστημα ιάσεως και επιδέσεως ώστε η εσωτερική φλόγα να αναλάμψει σ' ένα κατάλληλο κλίμα.

Εκδηλώνεται έντονα στον στίχο αυτό η αγάπη του προφήτη προς τους αμαρτωλούς, όχι μόνο του ισραηλιτικού λαού στον οποίο ανήκει αλλά και του εθνικού κόσμου[85]. Αξίζει να τονιστεί, σ' αυτό το σημείο η παγκοσμιότητα του Θεού. Ο «δούλος του Γιαχβέ», δηλαδή ο Μεσσίας είναι αυτός που θα σώσει δια του Πάθους του ολόκληρη την ανθρωπότητα κι όχι απλώς ένα συγκεκριμένο έθνος. Σε μια ανθρωπότητα βυθισμένη στον βούρκο του σκότους των ψευδοπροφητών Ιουδαίων και των ειδωλολατρών θα κηρύξει ο Χριστός την θρησκευτική και ηθική αλήθεια, χωρίς ίχνος ψεύδους. Δια της αληθείας αυτής θα αναζωογονήσει τους συντετριμμένους αδύναμους ανθρώπους[86].

Αξίζει να αναφερθεί, προ της ολοκληρώσεως της αναφοράς περί του Ησ. 42, 1-4 η πατερική γνώμη του Ευσεβίου ο οποίος αναφέρει ότι περί του Χριστού, λέγονται αυτά που καταγράφονται σ' αυτό το τεμάχιο. Στηρίζει μάλιστα την άποψή του επειδή ο Χριστός με ησυχία και πραότητα έζησε τον ανθρώπινο βίο. Πέρασε από τον κόσμο χωρίς να λυπήσει κανέναν άνθρωπο αλλά ως πράος και ταπεινός τη καρδία ανόρθωσε διά της αποστολής του τον αμαρτωλό άνθρωπο[87].

Στον 4ο στίχο ο Ευσέβιος βλέπει την προσπάθεια αυτών που ήθελαν να εξολοθρεύσουν τον Μεσσία χωρίς επιτυχία, αφού αυτός υπήρξε ο μοναδικός άνθρωπος, ο οποίος ως Θεός και ισχυρότερος του θανάτου νίκησε αυτόν δια της Αναστάσεώς Του[88]. Συνεχίζοντας, ερμηνεύει τον στίχο αυτό εκκλησιολογικά διότι και μετά την εκ νεκρών ανάσταση, το φως του Χριστού θα αναλάμψει στα έθνη δια της Εκκλησίας, της οποίας την διοίκηση παρέδωσε ο Μεσσίας στους μαθητές του[89].

---

[85] Φούντας Ι., *Οι προφήτες της Παλαιάς Διαθήκης,* ό.π., σ. 60.
[86] Γιαννακόπουλος, Ι., «Ο προφήτης Ησαΐας», ό.π., σ. 304.
[87] Ευσέβιος, PG 24, 383D - 386A.
[88] Ευσέβιος, PG 24, 388A.
[89] Ευσέβιος, PG 24, 388B.

Ακολούθως, περιγράφεται στους στίχους 5-9, η αποστολή του δούλου του Κυρίου. Βεβαίως αυτή παρουσιάστηκε ήδη εν μέρει στους στίχους 1-4, όμως στο σημείο που θα εξεταστεί στην συνέχεια παρουσιάζεται με πιο γλαφυρό τρόπο. Για το περιεχόμενο του χωρίου που εξετάζουμε μπορεί κάποιος να υποθέσει ότι η εισαγωγή του τεμαχίου, στους στίχους 6-7, αναφέρεται στον βασιλιά των Περσών Κύρο, που υπήρξε όργανο του Θεού για την απελευθέρωση του ισραηλιτικού λαού από την Βαβυλώνια αιχμαλωσία[90]. Σε συνάφεια του χωρίου αυτού με την προηγούμενη περικοπή των στίχων 1-4 ο λόγος τώρα είναι για την σωτηρία, με την οποία ο αποσταλμένος του Θεού, «Δούλος του Γιαχβέ», είναι συνδεδεμένος. Στους στίχους 8-9 προσαγορεύονται οι εξόριστοι: Ο Θεός, που έχει αποκαλυφθεί στον Ισραήλ ως Κύριος, δεν σκέπτεται ν' αφήσει το δικαίωμά Του επί του εκλεκτού λαού Του.

Ο όρος «διαθήκη» που βρίσκεται στον 6ο στίχο (εβρ. Berith) σημαίνει την υποχρέωση και έχει εντονότερο θρησκευτικό χρώμα απ' ό, τι ο «νόμος». Ο «Δούλος» λοιπόν οφείλει, όχι μόνο στον εκλεκτό λαό του Θεού, τους Ιουδαίους, αλλά και στους άλλους λαούς που είχαν υποδουλωθεί στους Βαβυλωνίους, να φέρει ελευθερία και ειρήνη (βλ. 49,6). Όμως, όπως θα αναφερθεί και στην συνέχεια, οι τόσες ισχυρές θεολογικές εκφράσεις του τεμαχίου που εξετάζεται, αλλά και γενικά όλα τα τεμάχια περί του «Δούλου του Γιαχβέ», δεν εννοούν απλώς την σωτηρία και απελευθέρωση από τον εχθρό, αλλ' αφορούν την σωτηρία και τη νέα εποχή που θα φέρει ο Μεσσίας. Αυτός εννοείται ως «Δούλος του Γιαχβέ» και περί αυτού αναφέρονται τα όσα γράφονται από τον προφήτη. Κατά τον ίδιο τρόπο ερμηνεύονται από την Καινή Διαθήκη οι περικοπές οι οποίες παρουσιάζονται στην παρούσα έρευνα.

Στην προηγούμενη ενότητα (στίχ. 1-4) ο προφήτης παρουσίασε με δύο εικόνες (τεθλασμένου καλάμου και καπνίζουσας λυχνίας), την κατάσταση των ανθρώπων της εποχής του Μεσσία. Στην περίπτωση που εξετάζουμε τώρα παρατηρούνται και πάλι δύο εικόνες, με τις οποίες παρουσιάζει ο προφήτης την κατάσταση του εθνικού κόσμου. Οι Εθνικοί, δηλαδή οι ειδωλολάτρες, είναι τυφλοί, γιατί δεν έχουν το φως της γνώσεως του Θεού. Ακόμη είναι δέσμιοι, γιατί είναι δούλοι των «θεών» που λατρεύουν, δούλοι της μαγείας και δεισιδαιμονίας (στίχ. 7).

---

[90] Ησ. 45, 1-5.

Ο Θεός όμως, αποτεινόμενος στον Μεσσία, υπενθυμίζει και πάλι την κλήση του λέγοντάς του ότι είναι το «φως των εθνών» (βλ. Λκ. 2,32). Επίσης, του αναφέρει ότι θα συνάψει διαθήκη (berith) μεταξύ εθνών και Θεού («εἰς διαθήκην γένους, εἰς φῶς ἐθνῶν» στίχ. 6β). Αναμφίβολα λοιπόν ο προφήτης εννοεί την καινούργια διαθήκη. Η καινή αυτή διαθήκη δεν θα ισχύει μόνο για τον Ισραήλ, όπως η υπάρχουσα την εποχή προ του Μεσσία, αλλά θα ισχύει για «λαούς».

Εν συνεχεία, στον 8ο στίχο του 42ου κεφαλαίου εξυμνείται η παντοκρατορία του Θεού, αναδεικνύοντας μάλιστα τη μοναδικότητά του ως Κυρίου, που είναι αυτός που υπάρχει (ο Ων – Γιαχβέ). Ο Θεός είναι ασύγκριτος κατά την δόξα και την φήμη. Δεν υπάρχει δυνατότητα να παραβληθεί προς τα είδωλα (στίχ. 8β). Σ' αυτό το σημείο δηλώνεται με έντονο τρόπο ότι ο Θεός είναι ο Κύριος της ιστορίας και καλούνται όλοι οι λαοί να Τον αναγνωρίσουν ως τον μοναδικό και αληθινό Θεό.

Τέλος, στον 9ο στίχο ο Θεός βεβαιώνει ότι θα εκτελέσει τις υποσχέσεις του, υπενθυμίζοντας παλαιές προφητείες που εκπληρώθηκαν. Αυτό γίνεται για ν' αποδείξει ότι και οι νέες προφητείες, που αφορούν την απελευθέρωση των Ισραηλιτών εκ της Βαβυλωνίου αιχμαλωσίας και γενικότερα όλων των ανθρώπων εκ της αιχμαλωσίας της αμαρτίας, θα εκπληρωθούν[91]. Έτσι διαβεβαιώνει ο Θεός και περί του «Δούλου» του ότι θα εκπληρώσει την αποστολή του επιτυχώς. Επίσης εξαγγέλλει ο Κύριος προφητείες, αναφερόμενες στον Μεσσία, τις οποίες μάλιστα χαρακτηρίζει ως νέες. Επομένως ο Μεσσίας θα φέρει τη νέα εποχή στην παγκόσμια ιστορία.

Εκ των ανωτέρω λοιπόν, οδηγούμαστε στο συμπέρασμα ότι το τεμάχιο Ησ. 42, 1-9 αναφέρεται στο πρόσωπο του Μεσσία. Πρόκειται περί της επικρατέστερης ερμηνείας, σύμφωνα με την οποία θεωρείται ως ο «Δούλος του Κυρίου» ο Μεσσίας Χριστός. Η Εκκλησία επίσης υποστηρίζει την ερμηνεία αυτή, αφού το συγκεκριμένο χωρίο, όπως και τα επόμενα που θα εξεταστούν (Ησ. 49, 1-6. 50, 4-11. 52, 13-53, 12) διαβάζονται κατά την Ακολουθία των Μεγάλων Ωρών της Μεγάλης Παρασκευής. Ο λόγος που χρησιμοποιούνται από την Εκκλησία μ' αυτόν τον τρόπο είναι ακριβώς διότι ομιλούν κατά εντυπωσιακό τρόπο για τον

[91] Γιαννακόπουλος, Ι., «Ο προφήτης Ησαΐας», ό.π., σ. 305-306.

πάσχοντα Δούλο, τον Μεσσία Χριστό, μολονότι λέχθηκαν αρκετούς αιώνες προ της ελεύσεώς Του στην γη[92].

4.4 Β΄ Τεμάχιο. Ησ. 49, 1-6.

Κείμενο μεταφράσεως των Ο΄:

Ησ. 49, 1 «Ἀκούσατέ μου, νῆσοι, καὶ προσέχετε, ἔθνη· διὰ χρόνου πολλοῦ στήσεται, λέγει Κύριος. Ἐκ κοιλίας μητρός μου ἐκάλεσεν τὸ ὄνομά μου 2 καὶ ἔθηκε τὸ στόμα μου ὡσεὶ μάχαιραν ὀξεῖαν καὶ ὑπὸ τὴν σκέπην τῆς χειρὸς αὐτοῦ ἔκρυψέ με, ἔθηκέ με ὡς βέλος ἐκλεκτὸν καὶ ἐν τῇ φαρέτρᾳ αὐτοῦ ἐσκέπασέν με. 3 καὶ εἶπέν μοι Δοῦλός μου εἶ σύ, Ἰσραήλ, καὶ ἐν σοὶ δοξασθήσομαι. 4 καὶ ἐγὼ εἶπα· κενῶς ἐκοπίασα καὶ εἰς μάταιον καὶ εἰς οὐδὲν ἔδωκα τὴν ἰσχύν μου· διὰ τοῦτο ἡ κρίσις μου παρὰ Κυρίῳ, καὶ ὁ πόνος μου ἐναντίον τοῦ Θεοῦ μου. 5 καὶ νῦν οὕτως λέγει Κύριος ὁ πλάσας με ἐκ κοιλίας δοῦλον ἑαυτῷ τοῦ συναγαγεῖν τὸν Ἰακὼβ καὶ Ἰσραὴλ πρὸς αὐτόν - συναχθήσομαι καὶ δοξασθήσομαι ἐναντίον Κυρίου καὶ ὁ Θεός μου ἔσται μου ἰσχὺς - 6 καὶ εἶπέν μοι Μέγα σοί ἐστιν τοῦ κληθῆναί σε παῖδά μου τοῦ στῆσαι τὰς φυλὰς Ἰακὼβ καὶ τὴν διασπορὰν τοῦ Ἰσραὴλ ἐπιστρέψαι· ἰδοὺ τέθεικά σε εἰς διαθήκην γένους, εἰς φῶς ἐθνῶν τοῦ εἶναί σε εἰς σωτηρίαν ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς»[93].

Μετάφραση εκ του εβραϊκού κειμένου:

Ησ. 49 1 Ακούστε με, νήσοι και παράλιες χώρες, προσέξτε, λαοί μακρινοί! Ο Κύριος με κάλεσε εκ κοιλίας της μητρός μου με ονομάτισε. 2 Έκανε το στόμα μου ως ξίφος κοφτερό, με έκρυψε στην σκιά του χεριού του. Με έκανε στιλβωμένο βέλος και μ' έκρυψε στην φαρέτρα του. 3 Είπε προς εμένα· «εσύ είσαι ο δούλος μου, δια του οποίου θα επιδείξω την δύναμή μου και θα δοξασθώ». 4 Αλλ' είπα· «εις μάτην εκοπίασα, ανωφελώς και για το τίποτε δαπάνησα την δύναμή μου· παρά ταύτα το δίκαιό μου είναι μετά του Κυρίου και η αμοιβή μου μετά του Θεού μου». 5 Και τώρα ο Κύριος, ο οποίος με έπλασε εκ κοιλίας να γίνω δούλος του, λέγει ότι θα επαναφέρει τον Ιακώβ εις εαυτόν και ότι ο Ισραήλ θα συναχτεί προ αυτού, διότι δοξάστηκε προ των οφθαλμών του Κυρίου και ο Θεός μου απέβη η δύναμή μου. 6 Λέγει «μικρόν είναι το να είσαι δούλος

---

[92] Ψαλτάκης Γ., Τρεμπέλας, Π., «Ησαΐας», ό.π., σ. 319.
[93] Rahlfs A., - Hanhart R., *Septuaginta,* ό.π., σ. 633. Ησ. 49, 1-6.

μου για να ανορθώσεις τις φυλές του Ιακώβ και να επαναφέρεις τους επιζώντας του Ισραήλ· θα σε καταστήσω σύντομα φως των εθνών, ώστε η σωτηρία μου να φθάσει μέχρι των περάτων της γης»[94].

Όπως στο πρώτο χωρίο που εξετάσθηκε στην παρούσα έρευνα[95] ο Μεσσίας αποτείνεται προς ολόκληρο τον κόσμο, μέχρι τα πιο απομακρυσμένα νησιά. Αναφέρει μάλιστα στο δεύτερο μισό του πρώτου στίχου ότι ως «Δούλος του Κυρίου» είναι απ' αρχής προορισμένος για το μεσσιανικό αξίωμα, καθορισμένος εκ κοιλίας μητρός του. Αυτό σημαίνει ότι είναι καλεσμένος από τον Θεό για την αποστολή του και δεν πρόκειται περί δικής του πρωτοβουλίας.

Εν συνεχεία το κείμενο αναφέρεται στον τρόπο δράσεως του Μεσσία, ο οποίος μη έχοντας υλική ή πολιτική δύναμη, χρησιμοποιεί ως μέσο τον λόγο, ο οποίος δύναται να διεισδύσει στην εσωτερική πνευματική διάσταση του ανθρώπου[96]. Με αυτόν τον τρόπο «Δούλος» (Μεσσίας), χωρίς βία ή υλικά μέσα, μπορεί να διαμορφώσει και να θεώσει (κατά χάρη) την ψυχοσωματική οντότητα του ανθρώπου δια του θείου λόγου του.

Στο δεύτερο μέρος του 2ου στίχου ο Θεός παρουσιάζεται ως πολεμιστής, ο οποίος ακονίζει το βέλος του και θέτει στην φαρέτρα. Το φυλάει έως ότου έρθει η ώρα της μάχης για να το χρησιμοποιήσει. Κατά παρόμοιο τρόπο ο Θεός πράττει με τον Μεσσία, αφού τον έχει «καταρτίσει» και τον σκέπει, μέχρι να έρθει η στιγμή της δημόσιας εμφάνισής του.

Ακολούθως, στον 3ο στίχο ο Μεσσίας παρουσιάζεται να μην ζητεί την δική του δόξα αλλά του Θεού. Μ' αυτόν τον τρόπο αναδεικνύεται ως μεγάλη πνευματική προσωπικότητα. Εργάζεται όχι για το προσωπικό συμφέρον αλλά προς επικράτηση του σκοπού τον οποίο υπηρετεί..

Αξίζει στο σημείο αυτό να αναφερθεί ότι εάν δεν γίνει αποδεκτό ότι ο Δούλος του Θεού είναι ο Μεσσίας, δεν φαίνεται στο κείμενο εάν ο προφήτης ομιλεί για τον εαυτό του ή αναφέρεται σε κάποιον άλλο. Περί της αποστολής του «Δούλου», ότι δηλαδή είναι «φῶς τῶν ἐθνῶν» όπως αναφέρεται στον 6ο στίχο, η

---

[94] Χαστούπης Α., «Παλαιά Διαθήκη», ό.π., σ. 588 εξ.
[95] Ησ. 42, 1-4.
[96] Πρβλ Ιερ. 23,29. Εβρ. 4,12. Απ. 1,16. Εφ. 6,17.

Καινή Διαθήκη μας βεβαιώνει περί της εγκυρότητας της άποψης ότι ο προφήτης ομιλεί περί του Μεσσία Χριστού. Αυτός είναι που εφαρμόζει την εικόνα αυτή που περιγράφεται στο χωρίο αυτό και οποίος φέρνει την σωτηρία στα έθνη[97].

Έντονο ενδιαφέρον παρουσιάζει ο 4ος στίχος, όπου ο προφήτης μεταφέρει τον μελετητή σε προκεχωρημένη στιγμή της δράσεως του Μεσσία, στην οποία αναμετρά ο Δούλος τα αποτελέσματα της δράσεώς του, βρίσκοντας μηδαμινά θετικά στοιχεία σε σύγκριση προς τους κόπους τους οποίους κατέβαλε. Βεβαίως, ο Μεσσίας αν και δεν δικαιώθηκε, όπως φαίνεται, από τον κόσμο, εντούτοις ο Θεός κρίνει με διαφορετικά μέσα και τρόπους την εργασία του Μεσσία.

Φυσικά είναι αναμενόμενη η απογοήτευση του Μεσσία. Αντικρίζει ο «Δούλος» την θλιβερή αντιμετώπιση του κόσμου για τον οποίο επιτέλεσε το σωτήριο έργο του.

Την απέλπιδα όμως κραυγή του Μεσσία ακολουθεί η απάντηση του Θεού, που επιδοκιμάζει πλήρως το έργο του Μεσσία με σαφή και κατηγορηματικό τρόπο. Ακόμη λοιπόν κι αν παρά τω λαώ ο Μεσσίας είχε μηδαμινά αποτελέσματα, αυτό επιβαρύνει την θέση του λαού που δεν δέχθηκε το έργο του Μεσσία κι όχι τον ίδιο. Ο Θεός κρίνει αν ο Μεσσίας πραγματοποίησε το έργο του με πιστότητα και όχι τα αποτελέσματα που είχε αυτό στον λαό. Παρατηρείται λοιπόν διαφορετική προσέγγιση εκ μέρους του Θεού σε σχέση με την συνηθισμένο τρόπο κρίσεως των πραγμάτων από τους ανθρώπους.

Έτσι, ο Θεός ευαρεστείται από το έργο του Μεσσία, αλλά η επιδοκιμασία αυτή δεν εκδηλώνεται με αμοιβές και εγκώμια αλλά με ωραιότατο πνευματικό τρόπο, όπως αρμόζει στην περίπτωση. Ο Θεός διευρύνει το έργο του Μεσσία, αναθέτοντάς του μεγαλύτερο. Το σημείο αυτό της διεύρυνσης και ανάθεσης μεγαλύτερου έργου στο μέχρι τούδε συντελεσμένο έργο αποτελεί πανηγυρική επιδοκιμασία, διότι αναθέτει κανείς σε κάποιον μεγαλύτερα και δυσκολότερα έργα, όταν έχει ήδη φέρει εις πέρας μικρότερα και ευκολότερα.

Η απάντηση του Θεού στον Μεσσία για το έργο του στον 6ο στίχο αποδίδει το ορθότερο νόημα στο εβραϊκό κείμενο. Κατά το κείμενο αυτό ο Θεός επιδοκιμάζει πλήρως, όπως αναφέρθηκε ανωτέρω, το έργο του Μεσσία, γι' αυτό και το

[97] Λκ 2, 32. Πρ 13, 47.

ευρύνει. Το εβραϊκό κείμενο λοιπόν λέει ότι «είναι μικρόν» για τον Μεσσία το μέχρι στιγμής έργο του. Οι Ο΄ χρησιμοποιούν τον όρο «μέγα». Όμως το «να ανορθώσει τις φυλές του Ιακώβ» είναι το μικρό έργο του Μεσσία κι όχι «μέγα» όπως αναφέρουν οι Ο΄. Για τον λόγο αυτό λοιπόν, ο Θεός θα καταστήσει τον Μεσσία «φως εθνών», για να φτάσει η λύτρωση της ανθρωπότητας[98].

Προκαλεί εντύπωση αλλά και έκπληξη η αντίθεση του απογοητευμένου και κουρασμένου Μεσσία προς τα διαγραφόμενα νέα μεγαλύτερα καθήκοντα. Ο Θεός φαίνεται να ζητεί από τον «Δούλο» του συνεχή εργασία και αμείβει την προσπάθειά του με την ανάθεση δυσκολότερων έργων.

4.5 Γ΄ Τεμάχιο. Ησ. 50, 4-11.

Κείμενο μεταφράσεως των Ο΄:

Ησ. 50, 4 «Κύριος δίδωσίν μοι γλῶσσαν παιδείας τοῦ γνῶναι ἐν καιρῷ ἡνίκα δεῖ εἰπεῖν λόγον, ἔθηκέν μοι πρωί πρωί, προσέθηκέ μοι ὠτίον ἀκούειν· 5 καὶ ἡ παιδεία Κυρίου Κυρίου ἀνοίγει μου τὰ ὦτα, ἐγὼ δὲ οὐκ ἀπειθῶ οὐδὲ ἀντιλέγω, 6 τὸν νῶτόν μου ἔδωκα εἰς μάστιγας, τὰς δὲ σιαγόνας μου εἰς ῥαπίσματα, τὸ δὲ πρόσωπόν μου οὐκ ἀπέστρεψα ἀπὸ αἰσχύνης ἐμπτυσμάτων· 7 καὶ Κύριος βοηθός μου ἐγενήθη, διὰ τοῦτο οὐκ ἐνετράπην, ἀλλὰ ἔθηκα τὸ πρόσωπόν μου ὡς στερεὰν πέτραν καὶ ἔγνων ὅτι οὐ μὴ αἰσχυνθῶ· 8 ὅτι ἐγγίζει ὁ δικαιώσας με· τις ὁ κρινόμενός μοι; ἀντιστήτω μοι ἅμα· καὶ τις ὁ κρινόμενός μοι; ἐγγισάτω μοι. 9 ἰδοὺ Κύριος βοηθήσει μοι· τις κακώσει με; ἰδοὺ πάντες ὑμεῖς ὡς ἱμάτιον παλαιωθήσεσθε, καὶ ὡς σὴς καταφάγεται ὑμᾶς. 10 Τις ἐν ὑμῖν ὁ φοβούμενος τὸν Κύριον; Ακουσάτω τῆς φωνῆς τοῦ παιδὸς αὐτοῦ · οἱ πορευόμενοι ἐν σκότει οὐκ ἔστιν αὐτοῖς φῶς, πεποίθατε ἐπὶ τῷ ὀνόματι Κυρίου καὶ ἀντιστηρίσασθε ἐπὶ τῷ Θεῷ. 11 ἰδοὺ πάντες ὑμεῖς πῦρ καίεται καὶ κατισχύετε φλόγα· πορεύεσθε τῷ φωτὶ τοῦ πυρὸς ὑμῶν καὶ τῇ φλογί, ᾗ ἐξεκαύσατε· δι᾽ ἐμὲ ἐγένετο ταῦτα ὑμῖν, ἐν λύπῃ κοιμηθήσεσθε»[99].

---

[98] Φούντας Ι.*«Ο Προφήτης Ησαΐας»*.
[99] Rahlfs A., - Hanhart R., *Septuaginta*, ό.π., σ. 635. Ησ. 50, 4-11.

Μετάφραση εβραϊκού κειμένου:

Ησ. 50, 4 «Κύριος ο Θεός έδωσε σ' εμένα γλώσσα προς διδασκαλία, για να βοηθώ τους κουρασμένους, να καθοδηγήσω δια του λόγου. Κάθε πρωί εγείρει το αυτί μου για ν' ακούσω όπως πράττουν οι μαθητές. 5 Κύριος ο Θεός άνοιξε το αυτί μου και δεν αντιστάθηκα, ούτε στράφηκα πίσω. 6 Έδωσα τα νώτα μου στους μαστιγωτές και τις σιαγόνες σ' αυτούς που μαδούν τις τρίχες· δεν έκρυψα το πρόσωπό μου από τις ύβρεις και εμπτυσμούς. 7 Αλλά ο Κύριος ο Θεός θα με βοηθήσει, γι' αυτό δεν θα καταισχυνθώ και γι' αυτό κατέστησα το πρόσωπό μου ως σκληρή πέτρα και γνωρίζω ότι δεν θα καταισχυνθώ. 8 Πλησίον είναι αυτός που με δικαιώνει, ποιος είναι ο αντίπαλός μου; Ας συναντηθούμε. Ποιος είναι ο αντίδικός μου; Ας με πλησιάσει! Ιδού ο Κύριος ο Γιαχβέ θα με βοηθήσει, ποιος θέλει να με καταδικάσει; Ιδού πάντες αυτοί ως ιμάτιο θα παλαιωθούν και σκώληκας θα τους καταφάει. 10 Οποιοσδήποτε μεταξύ σας φοβάται τον Κύριο και υπακούει στην φωνή του δούλου του, κι αν βαδίζει στο σκοτάδι, χωρίς ακτίνες φωτός, ας εμπιστεύεται στο όνομα του Κυρίου κι ας έχει πεποίθηση στον Θεού του! 11 Αλλά όλοι εσείς οι αγαπόντες το πυρ και θέτοντες φλόγα σε δαυλούς, ας χαθεί η φλόγα του πυρός σας και οι δαυλοί τούς οποίους ανάψατε! Αυτή είναι η τύχη σας στην χείρα μου· να βρεθείτε μόνιμα στον τόπο της βασάνου»[100].

Ανωτέρω παρουσιάζεται μία μεσσιανική προφητεία, η οποία βρίσκεται στο 50^{ο} κεφάλαιο του βιβλίου του προφήτη Ησαΐα. Η περικοπή αυτή αποτελεί το τρίτο άσμα του «Δούλου του Γιαχβέ», δηλαδή του Μεσσία.

Σ' αυτό το χωρίο καθορίζεται η σχέση του Μεσσία προς τον Θεό, το μέσο της εργασίας του καθώς και ο σκοπός του ερχομού του. Αυτή η σχέση, δηλαδή του Μεσσία προς τον Θεό, καθορίζεται ως σχέση μαθητή με διδάσκαλο. Όπως λοιπόν ο καλός μαθητής προσπαθεί να κατανοήσει πλήρως την διδασκαλία του διδασκάλου του και στην συνέχεια να τη μεταδώσει στους ανθρώπους, έτσι κι ο Μεσσίας.

[100] Χαστούπης Α., «Παλαιά Διαθήκη», ό.π., σ. 590 εξ.

Εν συνεχεία, το μέσο με το οποίο θα δρα ο Μεσσίας είναι ο λόγος τον οποίο παραλαμβάνει από τον Θεό. Σ' αυτό το σημείο συνδέεται η Παλαιά Διαθήκη με την Καινή αφού ο ίδιος ο Χριστός ομιλεί στο Ιω 12,49 λέγοντας: «Ἐγώ ἐξ ἐμαυτοῦ οὐκ ἐλάλησα, ἀλλ᾽ ὁ πέμψας με Πατήρ αὐτός μοι ἐντολήν ἔδωκε τί εἴπω καί τί λαλήσω».

Ακολούθως, ο σκοπός της ελεύσεως του Μεσσία είναι εμψυχωτικός και ενισχυτικός για τον ψυχικά κουρασμένο άνθρωπο. Σύμφωνα με το εβραϊκό κείμενο «4 Κύριος ο Θεός έδωσε σ' εμένα γλώσσα προς διδασκαλία, για να βοηθώ τους κουρασμένους, να καθοδηγήσω δια του λόγου. Κάθε πρωί εγείρει το αυτί μου για ν' ακούσω όπως πράττουν οι μαθητές». Οι κουρασμένοι άνθρωποι για τους οποίους ομιλεί το τεμάχιο αυτό προέρχονται από τον Ισραήλ και τα έθνη, οι οποίοι ζητούσαν την ψυχική γαλήνη και ηρεμία, χωρίς επιτυχία. Απογοητευμένοι πλέον από τις αναζητήσεις και τις ψευδοδιδασκαλίες, θα βρουν καταφύγιο στην διδασκαλία του Σωτήρος Μεσσία και θα ανορθωθούν[101].

Αξίζει να σημειωθεί ότι στον 4ο στίχο οι Ο΄ αναφέρουν την φράση «γλώσσα παιδείας». Ομοίως και στο εβραϊκό κείμενο γίνεται λόγος περί γλώσσας προς διδασκαλία. Ο Β. Βέλλας στην δική του απόδοση του εβραϊκού κειμένου αναφέρει «γλώσσαν μαθητών» δίδοντας ουσιαστικά το ίδιο νόημα. Εξηγεί μάλιστα ότι η λέξη «μαθητής» στο Ησ. 8, 16 δηλώνει τους μαθητές του προφήτου, γι' αυτό η έκφραση «γλώσσα μαθητών» δηλώνει την προφητική γλώσσα, τον προφητικό λόγο. Έτσι λοιπόν, ενώ ο δούλος χαρακτηρίζεται ως προφήτης, δια της εκφράσεως αυτής δηλώνεται και η προέλευση του προφητικού λόγου εκ του Θεού[102].

Βεβαίως, το έργο του Δούλου δεν εξαντλείται μόνο στο κήρυγμα της αλήθειας. Έτσι, ο προφήτης μιλώντας για την προσωπικότητα και το έργο του Μεσσία, χωρίς να υπάρχει μάλιστα οποιαδήποτε σύνδεση, φτάνει στο μαρτύριό του, με αναφορές για μαστιγώσεις και ραπίσματα (στίχ. 6).

Οι άνθρωποι με κακία και μίσος κατά του Μεσσία, τον οδηγούν στο μαρτυρικό θάνατο. Βέβαια στο τεμάχιο που εξετάζεται δεν αναφέρεται ο λόγος για τον οποίο

---

[101] Φούντας Ι., *«Ο Προφήτης Ησαΐας»*. Βέλλας Β., *Θρησκευτικαί προσωπικότητες της Παλαιάς Διαθήκης,* ό.π., σ. 289.
[102] Βέλλας Β., ό.π.

ο κόσμος βασανίζει σκληρά τον Μεσσία. Όμως γίνεται αντιληπτό ότι το μαρτύριο του Μεσσία θα προέρχεται από το γεγονός ότι η διδασκαλία του είναι ενάντια στις ιδέες και την όλη ζωή του κόσμου[103]. Για τον λόγο αυτό λοιπόν και ο κόσμος στρέφεται εναντίον του Μεσσία, που προσπαθεί να απαλλάξει την ανθρωπότητα από τα χρόνια αμαρτωλά ήθη του. Αλλά ο θάνατός του δεν αποτελεί ένα απλό φόνο ανθρώπου, που επισφραγίζει την ζωή και το έργο του, αλλά κατά τον προφήτη υπάρχει βαθύτερη έννοια και δίδεται γενικότερη σημασία στα παγκόσμια αποτελέσματα της δράσης του. Η θυσία μάλιστα του Μεσσία, ο οποίος όντας αναμάρτητος έπαθε υπέρ της σωτηρίας των πολλών, χαρακτηρίζεται από τον προφήτη ως ιλαστήριος. Αυτή την θυσία προσέφερε ο Μεσσίας βαστάζοντας την αμαρτία του κόσμου κι όχι κάποια δική του.

Στο μαρτύριο μάλιστα ο Μεσσίας περιμένει την βοήθεια του Θεού, στον οποίο καταφεύγει, διότι απ' Αυτόν έλαβε την εντολή του κηρύγματος (στίχ. 7). Γίνεται λοιπόν φανερό ότι το μίσος των ανθρώπων του κόσμου για τον πνευματικό εργάτη, φέρει αυτόν πιο κοντά προς τον Θεό. Απ' αυτόν αναζητά την δικαίωσή του κι όχι από την ελλιπή ανθρώπινη δικαιοσύνη. Βεβαίως, αφού καταφεύγει στον Θεό ο πνευματικός εργάτης που διώκεται από τον κόσμο, τότε γίνεται πιο δυνατός στον αγώνα του και λαμβάνει την χάρη του Θεού προς συνέχιση της αποστολής του. Γι' αυτό στην συνέχεια του κειμένου αναφέρεται ότι η καταφυγή του Μεσσία προς τον Θεό τον κατέστησε ως ισχυρή πέτρα, έχοντας την πεποίθηση ότι δεν θα καταισχυνθεί.

Πράγματι το μίσος και οι καταδιώξεις του κόσμου φέρνουν πιο κοντά τον πνευματικό εργάτη προς τον Θεό. Μάλιστα η αντίδραση του κόσμου καθιστά τους πνευματικούς εργάτες, όταν είναι όντως πνευματικοί, ισχυρότερους και αποφασιστικότερους προς επίτευξη του σκοπού τους. Υπάρχουν βεβαίως και οι μικρόψυχοι οι οποίοι με την πρώτη δυσκολία εγκαταλείπουν την πνευματική τους εργασία. Ο Μεσσίας λοιπόν είναι βέβαιος ότι θα δικαιωθεί από τον Θεό και θα του δοθεί η βοήθεια που ζητεί απ' Αυτόν (στίχ. 7), γιατί εκτέλεσε πιστά το καθήκον του (στίχ. 8).

Ολοκληρώνοντας την προφητεία αυτή ο Δούλος του Γιαχβέ κλείνει μιλώντας για την παροδικότητα του κόσμου (στίχ. 9). Ο κόσμος ο οποίος ξεσηκώνεται κατά

[103] Φούντας Ι.,*«Ο Προφήτης Ησαΐας»*.

του Μεσσία, θα παλαιωθεί όπως συμβαίνει με τα ρούχα που παλαιώνουν και φθείρονται. Όπως μάλιστα τα ιμάτια τρώγονται από τον σκόρο έτσι κι η πάροδος του χρόνου θα καταφάει τους πολέμιους του Μεσσία. Πάνω όμως από την παροδικότητα υπάρχει το αιώνιο, το έργο του Μεσσία, το οποίο ως πνευματικό και θείο θα παραμείνει[104].

Δια της θυσίας αυτής επήλθε στους ανθρώπους «ειρήνη και ίασις»[105] και ολοκληρώθηκε η αποστολή του Μεσσία, το θείο έργο της σωτηρίας των ανθρώπων. Ο πάσχων Δούλος ανίσταται και αποκαθίσταται στη δόξα του. Γύρω απ' το πρόσωπό του συγκροτείται ο νέος Ισραήλ, η Εκκλησία, η οποία συνεχίζει το έργο του. Έτσι λοιπόν εμφανίζεται το βαθύτερο θέμα της αποστολής του, δηλαδή η δια της ιλαστηρίου θυσίας αυτού συνδιαλλαγή του ανθρώπου μετά του Θεού[106].

Εν κατακλείδι, η περικοπή που εξετάζεται αναφέρεται στους πιστούς και απίστους προς τον Δούλο του Κυρίου, τον Μεσσία. Οι υπακούοντες στους λόγους του Μεσσία, δείχνουν να πορεύονται στο σκότος. Αυτό σημαίνει ότι αυτοί θα περνούν δυσκολίες και θλίψεις, όμως έχοντας την ελπίδα και το στήριγμά τους στον Θεό, αυτό θα είναι γι' αυτούς το πραγματικό φως (στίχ. 10). Από την άλλη, οι ανυπάκουοι στη μεσσιανική διδασκαλία του «Δούλου», που μάλιστα σύμφωνα με το κείμενο θα είναι πολλοί (στίχ. 11), αν και θα φαίνονται ότι κρατούν φώτα και δάδες αναμμένες στα χέρια, δηλαδή έχουν χαρές και ανέσεις στην ζωή τους, εντούτοις το τέλος τους θα είναι οδυνηρό, αφού θα βρεθούν στην κόλαση. Σύμφωνα με το εβραϊκό κείμενο, θα βρίσκονται στον τόπο της βασάνου.

4.6 Δ΄ Τεμάχιο. Ησ. 52, 13-53, 12.

Κείμενο μεταφράσεως των Ο΄:

Ησ. 52, 13 Ἰδοὺ συνήσει ὁ παῖς μου καὶ ὑψωθήσεται καὶ δοξασθήσεται καὶ μετεωρισθήσεται σφόδρα. 14 ὃν τρόπον ἐκστήσονται ἐπὶ σὲ πολλοὶ - οὕτως ἀδοξήσει ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων τὸ εἶδός σου καὶ ἡ δόξα σου ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων - 15 οὕτω θαυμάσονται ἔθνη πολλὰ ἐπ᾽ αὐτῷ, καὶ συνέξουσιν βασιλεῖς τὸ στόμα

[104] Φούντας Ι.,*«Ο Προφήτης Ησαΐας»*.
[105] Ησ. 53, 5.
[106] Βέλλας Β., *Θρησκευτικαί προσωπικότητες*, ό.π., σ. 289.

αὐτῶν· ὅτι οἷς οὐκ ἀνηγγέλη περὶ αὐτοῦ, ὄψονται, καὶ οἳ οὐκ ἀκηκόασι, συνήσουσι. 53, 1 Κύριε, τίς ἐπίστευσε τῇ ἀκοῇ ἡμῶν; καὶ ὁ βραχίων Κυρίου τίνι ἀπεκαλύφθη; 2ἀνέτειλεν μὲν ἐναντίον αὐτοῦὡς παιδίον, ὡς ῥίζα ἐν γῇ διψώσῃ, οὐκ ἔστιν εἶδος αὐτῷ οὐδὲ δόξα· καὶ εἴδομεν αὐτόν, καὶ οὐκ εἶχεν εἶδος οὐδὲ κάλλος· 3 ἀλλὰ τὸ εἶδος αὐτοῦ ἄτιμον και ἐκλεῖπον παρὰ πάντας ἀνθρώπους· ἄνθρωπος ἐν πληγῇ ὢν καὶ εἰδὼς φέρειν μαλακίαν, ὅτι ἀπέστραπται τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, ἠτιμάσθη καὶ οὐκ ἐλογίσθη. 4 οὗτος τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν φέρει καὶ περὶ ἡμῶν ὀδυνᾶται, καὶ ἡμεῖς ἐλογισάμεθα αὐτὸν εἶναι ἐν πόνῳ καὶ ἐν πληγῇ καὶ ἐν κακώσει. 5 αὐτὸς δὲ ἐτραυματίσθη διὰ τὰς ἀνομίας ἡμῶν καὶ μεμαλάκισται διὰ τὰς ἀνομίας ἡμῶν· παιδεία εἰρήνης ἡμῶν ἐπ᾽ αὐτόν. τῷ μώλωπι αὐτοῦ ἡμεῖς ἰάθημεν. 6 πάντες ὡς πρόβατα ἐπλανήθημεν, ἄνθρωπος τῇ ὁδῷ αὐτοῦ ἐπλανήθη· καὶ Κύριος παρέδωκεν αὐτὸν ταῖς ἁμαρτίαις ἡμῶν. 7 καὶ αὐτὸς διὰ τὸ κεκακῶσθαι οὐκ ἀνοίγειτὸ στόμα· ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη καὶ ὡς ἀμνὸς ἐναντίον τοῦ κείροντος αὐτὸν ἄφωνος, οὕτως οὐκ ἀνοίγει τὸ στόμααὐτοῦ. 8 ἐν τῇ ταπεινώσει ἡ κρίσις αὐτοῦ ἤρθη· τὴν δὲ γενεὰν αὐτοῦ τίς διηγήσεται; ὅτι αἴρεται ἀπὸ τῆς γῆς ἡ ζωὴ αὐτοῦ, ἀπὸ τῶν ἀνομιῶν τοῦ λαοῦ μου ἤχθη εἰς θάνατον. 9 καὶ δώσω τοὺς πονηροὺς ἀντὶ τῆς ταφῆς αὐτοῦ καὶ τοὺς πλουσίους ἀντὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ· ὅτι ἀνομίαν οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ εὑρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ. 10 καὶ Κύριος βούλεται καθαρίσαι αὐτὸν τῆς πληγῆς. ἐὰν δῶτε περὶ ἁμαρτίας, ἡ ψυχὴ ὑμῶν ὄψεται σπέρμα μακρόβιον· καὶ βούλεται Κύριος ἀφελεῖν 11 ἀπὸ τοῦ πόνου τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, δεῖξαι αὐτῷ φῶς καὶ πλάσαι τῇ συνέσει, δικαιῶσαι δίκαιον εὖ δουλεύοντα πολλοῖς, καὶ τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν αὐτὸς ἀνοίσει. 12 διὰ τοῦτο αὐτὸς κληρονομήσει πολλοὺς καὶ τῶν ἰσχυρῶν μεριεῖ σκῦλα, ἀνθ᾽ ὧν παρεδόθηεἰς θάνατον ἡ ψυχὴ αὐτοῦ, καὶ ἐν τοῖς ἀνόμοις ἐλογίσθη· καὶ αὐτὸς ἁμαρτίας πολλῶν ἀνήνεγκεν καὶ διὰ τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν παρεδόθη»[107].

Μετάφραση εβραϊκού κειμένου:

Ησ. 52, 13 Ιδού ο δούλος μου θα ευημερήσει, θα δοξασθεί, θα υψωθεί και θα είναι πολύ ψηλά. 14 Καθώς πολλοί έμειναν εκστατικοί επ᾽ αυτόν – τόσο είχε παραμρφωθεί το πρόσωπόν του, ώστε να διαφέρει από κάθε άνθρωπο και η όψη του από τους υιούς των ανθρώπων. 15 Έτσι και πολλά έθνη θα εκπλήξει, εξ αιτίας του βασιλείς θα φράξουν το στόμα τους, διότι ό,τι δεν ειπώθηκε γι᾽ αυτούς

[107]Rahlfs A., - Hanhart R., *Septuaginta*, ό.π., σ. 638–639. Ησ. 52, 13 - 53, 12.

είδαν και ό,τι δεν άκουσαν έμαθαν. 53,1 Κύριε ποιος θα πίστευε στην προφητεία μας; Και ο βραχίονας του Κυρίου 2 σε ποιο άλλο (γεγονός) αποκαλύφθηκε (δυναμικότερα); Αναπτύχθηκε σαν φυτό μπροστά από αυτόν, σαν ρίζα από ξηρά γη. Δεν είχε όψη ούτε ωραιότητα – και είδαμε αυτόν – ούτε μορφή τέτοια, ώστε να τον αγαπήσουμε. 3 Περιφρονημένος, εγκαταλειμμένος από τους ανθρώπους, άνθρωπος των θλίψεων και εξοικειωμένος προς τους πόνους, άνθρωπος, από τον οποίο κρύπτει κάποιος το πρόσωπο, καταφρονημένος, στον οποίο ουδεμία σημασία δώσαμε. 4 Αυτός πραγματικά φορτώθηκε τις ασθένειές μας και φορτίστηκε τους πόνους μας. Εμείς όμως θεωρήσαμε αυτόν κακωθέντα, πληγέντα και ταλαιπωρηθέντα από τον Θεό. 5 Αυτός όμως τραυματίσθηκε για τις αμαρτίες μας, κτυπήθηκε για τις ανομίες μας. Το πάθος του ήταν για την δική μας ειρήνη, με την δική του πληγή εμείς θεραπευτήκαμε. 6 Εμείς όλοι σαν τα πρόβατα πλανηθήκαμε, ο καθένας στράφηκε προς τον δρόμο του. Ο Κύριος έβαλε πάνω του τις αμαρτίες όλων μας. 7 Βασανίστηκε και όμως υπέμεινε, δεν άνοιξε το στόμα του, σαν το πρόβατο, που οδηγείται στην σφαγή και σαν τον αμνό, που στέκει άφωνος μπροστά στον σφαγέα του, (έτσι) δεν άνοιξε το στόμα του. 8 Με κακώσεις και με καταδίκη αρπάγη, μεταξύ δε της γενεάς του ποιος είναι αυτός που τον σκέφτεται; Αποχωρίστηκε από την γη των ζώντων, λόγω της αμαρτίας μας θανατώθηκε. 9 Και έθεσαν τον τάφο του μεταξύ των ασεβών και το μνήμα του μεταξύ των κακούργων, αν και δεν διέπραξε ουδεμία αδικία ούτε βρέθηκε απάτη στο στόμα του. 10 Ο Γιαχβέ όμως ευδόκησε να τον κτυπήσει διά πληγών και την ζωή του κατέστησε θυσία ιλαστήριο. Θα δει σπέρμα, το οποίο θα ζήσει μακρές ημέρες και ό,τι ο Γιαχβέ σχεδίασε (για τον Δούλο-Μεσσία) δια του σπέρματος αυτού θα εκπληρωθεί! 11 Μετά την ταλαιπωρία της ψυχής του θα δει φως και θα χορτάσει (το φως). Δια του πάθους του ο Δούλος μου θα δικαιώσει (τους δικαίους) τους πολλούς, διότι τις αμαρτίες αυτών θα βαστάσει. 12 Διά τούτο μεταξύ των πολλών θα δώσω σ᾽ αυτόν μερίδα και με τους ισχυρούς θα μοιράζει λάφυρα, διότι παρέδωσε την ζωή του στον θάνατο και μεταξύ των αμαρτωλών συγκαταριθμήθηκε, ενώ αυτός την αμαρτία των πολλών βάστασε και υπέρ των αμαρτωλών μεσιτεύει»[108].

---

[108] Χαστούπης Α., «Παλαιά Διαθήκη», ό.π., σ. 594 εξ. Φούντας Ι., *Οι Προφήτες της Παλαιάς Διαθήκης,* ό.π., σ. 64 εξ.

Το βιβλικό χωρίο που μόλις παρουσιάστηκε αποτελεί το τελευταίο τεμάχιο εξέτασης της παρούσης εργασίας και μάλιστα το αποκορύφωμά της. Πράγματι, η προφητεία που θα ερμηνευτεί είναι η κορυφαία εκ των τεσσάρων μεσσιανικών προφητειών του Ησαΐα που αφορούν τον «Δούλο του Γιαχβέ».

Στο αγιογραφικό αυτό τεμάχιο, ο προφήτης παρουσιάζει στην ανθρωπότητα τον Μεσσία. Ο Γιαχβέ μάλιστα βεβαιώνει τον Μεσσία πριν από το μαρτύριό του, για την επιτυχία και δόξα του, ως αποτέλεσμα της αποστολής του[109].

Ο «Δούλος του Κυρίου» λοιπόν, ως παγκόσμια προσωπικότητα, θα προκαλέσει δια της διδασκαλίας του, την κατάπληξη των βασιλέων των εθνών, οι οποίοι από θαυμασμό θα κλείσουν τα στόματά τους ακούγοντας γι' αυτόν[110]. Αξίζει στο σημείο αυτό να αναφερθεί ότι στο κείμενο των Ο΄ καταγράφεται «ο παις μου». Στο εβραϊκό κείμενο χρησιμοποιείται ο όρος «έβεδ» (עֶבֶד) που σημαίνει «δούλος». Ακόμη, τον όρο «δούλος» χρησιμοποιούν και οι μεταφράσεις των Ακύλα και Συμμάχου[111]. Βεβαίως, όπως αναφέρθηκε κατά την περιγραφή του πρώτου τεμαχίου (Ησ. 42, 1-9) ο όρος «δούλος» είναι συνώνυμος του όρου «παις»[112].

Συνεχίζοντας όμως με την χριστολογική ερμηνεία της περικοπής που εξετάζεται, σημειώνεται ότι αυτή αναφέρεται στο Πάθος του Μεσσία[113]. Κεντρίζει το ενδιαφέρον η θαυμαστή παραστατικότητα με την οποία περιγράφει το Πάθος ο προφήτης, που φαίνεται, ιδιαιτέρως στους συγχρόνους ανθρώπους που γνώρισαν την ιλαστήριο θυσία του Ιησού Χριστού, σαν ο ίδιος να ήταν αυτόπτης μάρτυρας. Τα βασανιστήρια που θα δεχθεί ο «Δούλος» θα τον παραμορφώσουν, ώστε να διαφέρει ως προς την όψη από τους ανθρώπους[114].

---

[109] Ησ. 52, 13. Ευσέβιος, PG 24, 456B «Δι' ων την μετά τον θάνατον ανάστασιν, και την εις ουρανούς ανάληψιν τε και ύψωσιν σημαίνει».
[110] Ησ. 52, 14-15.
[111] Field F. *Origenis Haexaplorum quae Supersunt,* vol. 2, Oxford 1875, σ. 533.
[112] Βλ. σ. 32.
[113] Ησ. 53, 2 εξ.
[114] Ησ. 52, 14.

Μάλιστα ο προφήτης αναφέρει ότι ακόμη και οι ειδωλολάτρες, οι άνθρωποι των εθνών, θα ταραχθούν εκπλησσόμενοι στο άκουσμα των Παθών του Μεσσία και ο λόγος είναι ότι δεν είχαν προαναγγελθεί σ' αυτούς μεσσιανικές προφητείες[115].

Αξίζει να σημειωθεί ότι ο προφήτης Ησαΐας παρουσιάζει το Πάθος του Μεσσία ως παράδοξο γεγονός, μάλιστα το μεγαλύτερο της ιστορίας, το οποίο μετά φόβου εξαγγέλλει, γιατί ίσως φανεί απίστευτο ένα συμβάν με υψηλό και βαθύ περιεχόμενο. Γι' αυτό κι εξ αρχής ο προφήτης αναφέρει «Ποιος θα πίστευε στην προφητεία μας;» (53,1). Δεν πρόκειται περί υποτίμησης της προφητείας εκ μέρους του προφήτη. Αντιθέτως εξαίρει το μέγεθος της προφητείας[116].

Ο προφήτης, όπως μόλις αναφέρθηκε, θεωρεί παράδοξη την προφητεία, λόγω του βαθέως νοήματος αυτής, ώστε θα φανεί στον κόσμο ως απίστευτη. Για τον προφήτη δεν υπάρχει κανένα άλλο ιστορικό γεγονός που να φανεί ισάξιο προς αυτό που θα αναφέρει περί του Μεσσία. Ο προφήτης λοιπόν αρχίζει την θαυμάσια προφητεία του αναφερόμενος στην παιδική ηλικία του Μεσσία. Πιο συγκεκριμένα αναφέρει ότι κινδυνεύει όπως το τρυφερό φυτό μέχρι να αναπτυχθεί (στίχ. 2). Παρομοίως δηλώνεται και η εικόνα που αποδίδει ο προφήτης χαρακτηρίζοντας τον Μεσσία ως «ρίζα σε ξηρά γη». Αυτές οι εικόνες (φυτό, ρίζα) δηλώνουν βεβαίως την ταπεινή καταγωγή του Μεσσία αλλά κυρίως παρουσιάζεται δι' αυτών των εικόνων κάτι το θαυμαστό. Κατ' αρχήν, από το μικρό φυτό και από μια ρίζα, η οποία μάλιστα φυτεύτηκε σε ξηρό έδαφος, δεν υπάρχουν ελπίδες βλάστησης και ανάπτυξης[117]. Όμως, από το συγκεκριμένο φυτό και ρίζα θα αναπτυχθεί ένα μεγάλο δέντρο, κάτω από το οποίο θα βρίσκει ανάπαυση όλος ο κόσμος.

Εν συνεχεία παρουσιάζεται ο Μεσσίας με μία θλιβερή εικόνα, καταβεβλημένος και παραμορφωμένος από τις κακώσεις που του προξένησαν οι άνθρωποι (στίχ. 2.3). Αυτό έχει ως αποτέλεσμα την αποστροφή του κόσμου από το πρόσωπό του. Στην προφητεία που εξετάζεται, ο Ησαΐας αποδίδει θεολογική ερμηνεία περί των παθών του Μεσσία.

---

[115] Ησ. 52, 15.
[116] Βέλλας Β., *Θρησκευτικαί προσωπικότητες*, ό.π., σ. 291.
[117] Austin B., *Plant Metaphors in the Old Greek and Isaiah,* SBL Press, 2019, σ. 129.

Αξίζει στο σημείο αυτό να αναφερθεί ότι στην Παλαιά Διαθήκη, υπήρχε η αντίληψη ότι αυτός που έπασχε και βασανιζόταν, αυτό του συνέβαινε λόγω των αμαρτιών του. Τα παθήματα λοιπόν κάποιου ήταν η εκ Θεού τιμωρία του για τις αμαρτίες του (βλ. 53,4β). Σημειώνει όμως ο προφήτης ότι ο Μεσσίας δεν πάσχει για δικά του αμαρτήματα, διότι είναι αναμάρτητος (53,9β.12β), αλλά για τα αμαρτήματα όλων των ανθρώπων[118]. Ο θάνατος του «Δούλου» είναι εξιλαστήριος (53,10), όπως αναφέρθηκε ανωτέρω περί της θυσίας του Ιησού Χριστού. Για τον λόγο αυτό ο Μεσσίας χωρίς να ταράζεται φέρει εις πέρας την αποστολή του, η οποία περιλαμβάνει το ποτήριο του μαρτυρίου (53,7).

Η ορθή ερμηνεία του Ησαΐα περί του Πάθους του Μεσσία είναι ότι: «Αυτός (ο Μεσσίας) πραγματικά πήρε επάνω του τις ασθένειές μας και φορτώθηκε τους πόνους μας. Αυτός τραυματίσθηκε για τις αμαρτίες μας, κτυπήθηκε για τις ανομίες μας. Το Πάθος του ήταν για την δική μας ειρήνη, με την δική του πληγή εμείς θεραπευτήκαμε» (στίχ. 5). Αξίζει να σημειωθεί ότι κατά τον στίχο αυτό, η έλλειψη ειρήνης προς τον Θεό, χαρακτηρίζεται ως ασθένεια από την οποία θεραπεύεται τώρα ο άνθρωπος δια του Μεσσία.

Επίσης, ο προφήτης προσφέρει και μία εικόνα που παρουσιάζει την πνευματική κατάσταση του ανθρώπου της εποχής του Μεσσία. Αναφέρει περί των ανθρώπων ότι όλοι ως πρόβατα πλανήθηκαν, ο καθένας στράφηκε προς τον δρόμο του (στίχ. 6). Είναι γεγονός ότι στην προ Μεσσία εποχή δεν υπήρχε πνευματική ηγεσία. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να μην μπορούν να υπάρχουν γενικές γραμμές, κατευθύνσεις και προσανατολισμοί, προς τους οποίους να μπορεί να στραφεί ο λαός. Σ' αυτήν την περίπτωση ο κάθε ένας άνθρωπος αφήνεται να βρει την κατεύθυνσή του, αλλά επειδή οι δυνάμεις είναι ασθενείς, δεν μπορεί να βρει ο άνθρωπος τον σωστό δρόμο. Για τον λόγο αυτό πλανάται ως πρόβατο, χωρίς ποιμένα και έκαστος στρέφεται προς την οδό που νομίζει αυτός ορθή. Μ' αυτόν τον τρόπο λοιπόν η ανθρωπότητα οδηγήθηκε σε αδράνεια κι αδυναμία επιδιώξεως γενικότερων και υψηλότερων σκοπών. Όπως πολύ χαρακτηριστικά

[118] Ησ. 53, 4-5 «Αυτός, πραγματικά, βάστασε τις ασθένειες μας και φορτώθηκε τις θλίψεις μας... Τραυματίστηκε για τις αμαρτίες μας, πληγώθηκε για τις ανομίες μας».

αναφέρει ο καθηγητής Βέλλας «Δεν υπάρχει μεγαλύτερο δυστύχημα για την κοινωνία από την έλλειψη πνευματικής ηγεσίας»[119].

Εν συνεχεία, στους στίχους 7-8 παρουσιάζεται ο Μεσσίας να δέχεται με ηρεμία και ψυχική γαλήνη το Πάθος του. Παρατηρείται μάλιστα στο σημείο αυτό ότι ο θάνατος εννοείται δια του ρήματος «ανηρπάγη». Αυτό δηλώνει την αδικία εναντίον του Μεσσία ο οποίος θανατώθηκε δια των βασανιστηρίων των ανθρώπων[120]. Ακόμη, μετά τον μαρτυρικό θάνατό του, ο Μεσσίας φαίνεται λησμονημένος και περιφρονημένος από τους ανθρώπους, οι οποίοι δεν φρόντισαν καν για τον ενταφιασμό του[121].

Αποτελούσε ιουδαϊκή παράδοση ο ταπεινωτικός ενταφιασμός των ασεβών και των κακούργων σε ιδιαίτερο μέρος[122]. Με αυτόν τον τρόπο ήθελαν οι δολοφόνοι του Μεσσία να πράξουν και στην περίπτωση του αποθανόντος Μεσσία. Βεβαίως, αυτό δεν το άφησαν να γίνει, αφού η Καινή Διαθήκη αναφέρει περί της ευλαβούς φροντίδας που έδειξαν οι Ιωσήφ και Νικόδημος, οι οποίοι ενταφίασαν πρεπόντως τον Ιησού.

Ακολουθεί η εκ Θεού δικαίωση του Μεσσία. Πρώτα απ' όλα, η θυσία του Μεσσία καθίσταται υπό του Θεού ιλαστήριος[123], αφού δι' αυτής παρέχεται η άφεση των αμαρτιών των ανθρώπων. Επίσης, ο Θεός σχηματίζει περί τον Μεσσία και με κεφαλήν αυτόν μία πνευματική κοινότητα, την Εκκλησία. Η προφητεία την αναφέρει «σπέρμα» που νοείται ότι ομιλεί περί των πνευματικών απογόνων του Μεσσία. Μετά τον θάνατό του, ο Μεσσίας θα αναστηθεί (53, 11) και μάλιστα γύρω απ' αυτόν θα δημιουργηθεί μία κοινότητα. Το σημείο αυτό είναι εκκλησιολογικό αφού για την Εκκλησία πρόκειται, η οποία θα ιδρυθεί από τον Μεσσία, θα αποτελέσει το Σώμα του παρατεινόμενο εις τους αιώνες. Δια της Εκκλησίας θα εκπληρώνεται το θείο θέλημα που είναι η σωτηρία του κόσμου. Αυτά σημαίνουν τα υπό του προφήτου λεχθέντα για τον Μεσσία ότι «Θα δει

---

[119] Βέλλας Β., *Θρησκευτικαί Προσωπικότητες*, ό.π., σ. 292.
[120] Ησ. 53, 8 «Μέ κακώσεις και μέ καταδίκη ἀνηρπάγη».
[121] Ησ. 53, 8[α]«Μεταξύ δε τῆς γενεᾶς του ποιος εἶναι αὐτός πού τόν σκέπτεται;». Ησ. 53, 9.
[122] Ιερ. 33, 6. Δ΄ Βασ. 23, 6.
[123] Ησ. 53, 10.

σπέρμα, το οποίο θα ζήσει μακρές ημέρες· ό,τι σχεδίασε ο Θεός, δι' αυτού (του σπέρματος θα εκπληρωθεί» (53,10).

Ο Β. Βέλλας αναφέρει στο έργο του «ο Παις του Κυρίου» περί του χωρίου που εξετάζεται ότι ο προφήτης ομιλεί στο σημείο αυτό περί σπέρματος, απογόνων του Μεσσία, οι οποίοι δεν μπορούν να είναι κατά σάρκα απόγονοι, αλλά πνευματικοί. Πουθενά δεν γίνεται λόγος για σαρκικούς απογόνους του Μεσσία αλλά όλη η προσωπικότητα και το έργο του είναι εντελώς αποπνευματοποιημένα. Επομένως ο προφήτης ομιλεί στο σημείο αυτό περί οπαδών (με την πνευματική έννοια) του Μεσσία, που αποτελούν την κοινότητα, την Εκκλησία, η οποία ακολούθησε τον θάνατο και Ανάσταση αυτού. Επίκεντρο της κοινότητας αυτής είναι ο Μεσσίας[124].

Ακόμη, ο προφήτης καθορίζει την διάρκεια της Εκκλησίας ως μακράν (Πρβλ. και Ματθ. 16,18 «καί πύλαι Ἅδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς.»). Πράγματι πρόκειται περί ωραιότατης αντίθεσης του παρόντος στίχου προς τα προηγούμενα. Ο Μεσσίας ο οποίος περιφρονήθηκε από τους συγχρόνους του και καταδιώχθηκε βλέπει μετά θάνατο πλήθος οπαδών. Επίσης, μέσα στους αιώνες ακόμη περισσότεροι τον ακολουθούν.

Εν συνεχεία περιγράφεται ο σκοπός της Εκκλησίας, η οποία είναι όπως αναφέρει η προφητεία το ιερό «σπέρμα» του Μεσσία. Αυτός είναι η συνέχεια του έργου του Μεσσία[125]. Όμως προκύπτει στο σημείο αυτό ένα ερώτημα υψίστης σημασίας. Πως μπορεί ο Μεσσίας να «ίδη σπέρμα», αφού θα έχει πεθάνει; Πρόκειται βεβαίως για καθαρό υπαινιγμό της Αναστάσεώς του. Φυσικά, περί της Αναστάσεως, ο προφήτης ομιλεί στον 11ο στίχο όπου αναφέρει: ότι μετά την ταλαιπωρία του θα δει φως, θα χορτάσει το φως! Η έκφραση «βλέπει το φως» σημαίνει ακριβώς όπως και σήμερα, την ζωή. Όταν ένας άνθρωπος γεννηθεί, οι άνθρωποι λέγουν ότι «είδε το φως της ζωής/της ημέρας κτλ»[126]. Η συμπληρωματική έκφραση που χρησιμοποιεί ο προφήτης για τον Μεσσία, στο

---

[124] Βέλλας Β., *Ο Παις του Κυρίου*, ό.π., σ. 77.

[125] Ησ. 53, 10 «Θα ἴδη σπέρμα, το ὁποῖο θά ζήσει μακράς ἡμέρας· ὅ,τι ὁ Θεός ἐσχεδίασε δι᾽ αὐτοῦ». Πρβλ. Μτ. 16, 18.

[126] Βλ. Ψαλμ. 48, 20. Εβρ. 49, 20.

σημείο όπου εξετάζεται, είναι «θα χορτάσει το φως». Αυτό σημαίνει ότι δεν θα γευθεί ξανά το πικρό ποτήριο του θανάτου, ότι δηλαδή θα ζει αιωνίως.

Εν κατακλείδι, ο 12ος στίχος αναφέρεται στην δόξα την οποία θα απολαύσει ο Μεσσίας μετά τον θάνατο, γεγονός που προαναγγέλθηκε ήδη από τον Θεό (βλ. 52,13). Αυτός λοιπόν ο περιφρονημένος και καταδικασμένος από τους ανθρώπους, που μάλιστα θανατώθηκε απ' αυτούς, θα βρεθεί ανάμεσα σε πολλούς και ισχυρούς μοιράζοντας λάφυρα. Η εικόνα αυτή φανερώνει ότι ο Μεσσίας θα έχει πολλούς οπαδούς και θα είναι δοξασμένος μεταξύ αυτών.

Τέλος, η μεγάλη και ισχυρή κοινότητα, η Εκκλησία, θα σχηματιστεί περί τον Μεσσία και αυτή αποτελεί την εκ Θεού αμοιβή του Μεσσία για τον θάνατο που υπέστη. Επίσης, επαναλαμβάνεται η κεντρική και βασική θέση ότι ο Μεσσίας θυσιάστηκε για τις αμαρτίες του λαού: «Αὐτός ἁμαρτίας πολλῶν ἀνήνεγκεν καί διά τάς ἁμαρτίας αὐτῶν παρεδόθη»[127].

[127] Φούντας Ι.,*«Ο Προφήτης Ησαΐας»*.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ο προφήτης Ησαΐας διακηρύττει τον λόγο του Κυρίου ευρισκόμενος σ' ένα περιβάλλον όπου επικρατεί κοινωνική αδικία, ολιγοπιστία αν όχι και απιστία προς τον Θεό, σε μια περίοδο πολεμικού αναβρασμού και εθνικής αγωνίας για τους Ιουδαίους. Όπως φάνηκε μέσα από την έρευνα, το κήρυγμα του Ησαΐα με τα θαυμαστά γεγονότα που αναγγέλλει, πραγματοποιήθηκε στο πρόσωπο του Ιησού Χριστού. Όμως, πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι ο Ησαΐας ομιλούσε για τιμωρία του Ιούδα λόγω της ανομίας που επικρατούσε σ' όλα τα κοινωνικά στρώματα. Αυτή η τιμωρία, σκόπευε στο πέρασμα του λαού, ως χρυσού εν χωνευτηρίω, για μείνει το ευσεβές λείμμα, το οποίο ο Κύριος πάντοτε προστάτευε ως ο ποιμήν τα πρόβατά του.

Ο Θεός σε μια εποχή όπου ο εκλεκτός λαός του κινδύνευε με ολοκληρωτική καταστροφή, παρουσίαζε ως τον μοναδικό Σωτήρα και Λυτρωτή των Ιουδαίων αλλά και όλης της ανθρωπότητας τον «Δούλο» του. Αυτός ήλθε ως απεσταλμένος του Θεού, για να σώσει το ανθρώπινο γένος από την δουλεία του διαβόλου. Ο «Παις» του Κυρίου είναι αυτός που «πάσχει» για την αμαρτία του κόσμου. Ο κόσμος, ολόκληρη δηλαδή η ανθρωπότητα, βρισκόταν στο σκότος της αμαρτίας και ο Μεσσίας ήρθε ως φως των εθνών να ανάψει τον λύχνο στις ψυχές των ανθρώπων, απαλλάσσοντάς τους απ' το πνευματικό σκοτάδι. Αυτή η δόξα του Κυρίου, όπως έχει ήδη αναφερθεί, δεν αποτελεί προνόμιο μόνο για τους Ιουδαίους, αλλά αφορά ολόκληρη την Οικουμένη, η οποία καλείται να ακολουθήσει τον άρχοντα της ειρήνης και της δικαιοσύνης του Θεού. Έτσι ο Ησαΐας με τον ξεχωριστό, λυρικό του τρόπο φανερώνει την παγκοσμιότητα του Μεσσία, ο οποίος εγκαθιδρύει στον κόσμο των ανθρώπων τη Νέα Ιερουσαλήμ, στην οποία όλοι οι άνθρωποι μπορούν να γίνουν πολίτες, για να οδηγηθούν στην Βασιλεία του Θεού. Αυτή η Νέα Ιερουσαλήμ είναι η Εκκλησία, της οποίας κεφαλή είναι ο Μεσσίας Χριστός και την ζωοποιεί το Άγιο Πνεύμα.

Έγινε κατανοητό ότι τίποτα δεν λέγεται τυχαία στην Αγία Γραφή και ότι με την κατανόηση του κειμένου μπορεί να εξαχθούν σπουδαία και υψηλά νοήματα. Έτσι από το γράμμα περνάει ο θεολόγος ερευνητής στο πνεύμα ανακαλύπτοντας τον θείο λόγο μέσα από τη θεόπνευστη Αγία Γραφή. Στην προκειμένη περίπτωση

έγινε λόγος γύρω από τις μεσσιανικές προφητείες που βρίσκονται στο δεύτερο μέρος του προφήτη Ησαΐα. Οι προφήτες λοιπόν είναι αυτοί που αναπτύσσουν με τους ανοιχτούς πνευματικούς τους ορίζοντες την Θεολογία της Παλαιάς Διαθήκης.

Τέλος, δεν θα μπορούσε αυτή η εργασία να κλείσει χωρίς να λεχθούν κάποια λόγια για τον προφήτη Ησαΐα. Όπως φάνηκε κι απ' την παρούσα έρευνα, ο Ησαΐας υπήρξε ένας αδιάφθορος χαρακτήρας, ο οποίος συνάμα είχε βαθιά αγάπη προς τον Θεό και τον λαό του, τον οποίο αγωνίζεται να βγάλει από τον βόρβορο της αμαρτίας κηρύττοντας μετάνοια και επιστροφή στον δρόμο του αληθινού Θεού. Με τον ευρύ ορίζοντα των σκέψεων και την ευθυκρισία του, στέκεται ως μια μεγάλη προσωπικότητα, πάντοτε ζωντανή και πάντοτε ακτινοβολούσα το ανέσπερο ιλαρό φως σ' ολόκληρο τον κόσμο. Ακριβώς όπως με τις προφητείες περί της ελεύσεως του Μεσσία και της αιωνίας βασιλείας Του, που υπάρχουν στο πρώτο μέρος του βιβλίου του Ησαΐα[128], με τη λύτρωση και σωτηρία του κόσμου από τα δεσμά της αμαρτίας, χάριν στην λυτρωτική θυσία του Πάσχοντος «Δούλου» και της ολοκλήρωσης της αποστολής του, όπως αυτά παρουσιάζονται στο δεύτερο μέρος του βιβλίου και εξετάστηκαν στην παρούσα εργασία, ο προφήτης αυτός όπως και η σχολή του παρέδωσαν στην ανθρωπότητα ένα βιβλίο αγιοπνευματικό, προφητικό, που δικαιολογεί απερίφραστα τον τίτλο που προσέδωσε η χριστιανική Εκκλησία στον συγγραφέα/εμπνευστή του ως πέμπτου ευαγγελιστού.

[128] Ησ. 7, 10-16. 9, 1-6. 11, 1-10.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ι. ΠΗΓΕΣ

Κολιτσάρας, Ι., *Ἁγία Γραφή Βίβλος – Παλαιά καί Καινή Διαθήκη*, εκδ. Κ. Κουμουνδουρέα, Αθήνα 1981.

Κολιτσάρας, Ι., *Ἡ Παλαιά Διαθήκη κατά τούς Ἑβδομήκοντα*, τόμος Ε΄, Αδελφότης Θεολόγων η «Ζωή», Αθήνα, χ.χ

Χαστούπης, Α., (επιμέλεια), *Ἡ Ἁγία Γραφή.*Παλαιά Διαθήκη: Μετάφρασις των Εβδομήκοντα-Μετάφρασις διωρθωμένου εβραϊκού κειμένου, τόμ. 1-3, εκδ. Δημητράκος, Αθήναι 1960.

Field F. *Origenis Haexaplorum quae Supersunt,* vol. 2, Oxford 1875.

Nestle, E.-Aland, K., *Novum Testamentum Graece,* Stuttgart 1990[26]

Rahlfs, A., Hanhart, R., *Septuaginta, idest Vetus Testamentum graece iuxta LXX interpretes,* Revised Edition, Stuttgart 2006.

ΙΙ. ΒΟΗΘΗΜΑΤΑ

Αθανάσιος ο Μέγας, *Εξ επιστολών Παύλου*, PG 28.

Βασίλειος Καισαρείας, *Ερμηνεία εις τον προφήτην Ησαΐαν,*PG 30

Βέλλας, Β., *Θρησκευτικαί προσωπικότητες τῆς Παλαιάς Διαθήκης*, Μέρος Α΄, εκδ. Έννοια, Αθήνα 2008.

Βέλλας, Β., «Ὁ προφήτης Ἡσαΐας», *Θρησκευτική καί Ἠθική Ἐγκυκλοπαιδεία,* 6ος Τόμος, Αθήνα 1965.

Βέλλας, Β., «Ο Παις του Κυρίου», *Εκκλησιαστικά αναγνώσματα της Παλαιάς Διαθήκης*, τ. Β΄, Αθήνα 1969.

Γιαννακόπουλος, Ι., «Ο προφήτης Ησαΐας», *Η Παλαιά Διαθήκη κατά τους Ο'*, τ. 18, εκδ. Ορθοδόξου Χριστιανικής Αδελφότητος «Λυδία», Θεσσαλονίκη 1986.

Δόικος, Δ., *Εισαγωγή στην Παλαιά Διαθήκη*, Θεσσαλονίκη 1985.

Ευσέβιος Καισαρείας, *Ευσεβίου υπομνήματα εις Ησαΐαν,* PG 24.

Ησύχιος Ιεροσολύμων, *Κεφάλαια Ησαΐου του προφήτου,*PG 93.

Θεόδωρος Ηρακλείας, *Εκ της εις Ησαΐαν εξηγήσεως*, PG 18.

Θεοδώρητος Κύρου, *Εις τον Ησαΐαν προφήτην ερμηνεία κατ' εκλογήν*, PG 81.

Ιερώνυμος, *Commentaria in Isaiam Prophetam*, PL 24.

Ιωάννης Χρυσόστομος, *Ερμηνεία εις τον προφήτην Ησαΐαν*, PG 56.

Κολιτσάρας, Ι., *Ἐγκυκλοπαιδικόν λεξικόν τῆς Ἁγίας Γραφῆς*, Αθήνα, χ.χ.

Κύριλλος Αλεξανδρείας, *Εξήγησις υπομνηματική εις τον προφήτην Ησαΐαν,*PG 70.

Κωνσταντίνου, Γ., *Λεξικόν των Αγίων Γραφών*, εκδ. Γρηγόρη, Αθήνα 2008.

Καλαντζάκης, Σ., *Εισαγωγή στην Παλαιά Διαθήκη*, Α. Παπαρνάκης (Επιμ.), εκδ. Π. Πουρνάρα, Θεσσαλονίκη 2010.

Ματσούκας, Ν., *Δογματική καί Συμβολική Θεολογία Β΄,* εκδ. Π. Πουρνάρα, Θεσσαλονίκη 2010.

Μαρκαντωνάτος, Γ.,- Μοσχόπουλος, Θ., - Χωραφάς, Ε., *Μικρό λεξικό της Αρχαίας Ελληνικής,* εκδ. Gutenberg, Αθήνα 2005[10].

Μπρατσιώτης Π., *Εισαγωγή εις την Παλαιάν Διαθήκην*, Αθήναι 1975.

Μπρατσιώτης, Π., «Ὁ προφήτης Ἠσαΐας», *Θρησκευτική καί Ἠθική Ἐγκυκλοπαιδεία*, 6ος Τόμος, Αθήνα 1965.

Παπαδόπουλος Ν., *Εισαγωγή εις την Παλαιάν Διαθήκην*, εκδ. Έννοια, Αθήνα 2008.

Προκόπιος Γαζαίος, *Επιτομή των εις τον προφήτην Ησαΐαν καταβεβλημένων διαφόρων εξηγήσεων,*PG 87 B΄.

Σταματάκος, Ι. , *Λεξικόν Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσης,* Αθήνα 1994.

Φούντας Ι., *Οι προφήτες της Παλαιάς Διαθήκης,* Δημητσάνα – Μεγαλούπολη 2009.

Χαστούπης Α., *Εισαγωγή στην Παλαιά Διαθήκη*, Χ. Καραγιάννης (Επιμ.), έκδ. Έννοια, Αθήνα 2017.

Ψαλτάκης Γ. –Τρεμπέλας Π., «Ησαΐας», *Η Παλαιά Διαθήκη*, εκδ. Αδελφότης θεολόγων «ο Σωτήρ», Αθήνα, Σεπτέμβριος 2002, τ. 16ος

Ωριγένης, *Homilia ein visiones Isaiae*, PG 13, 219B – 254C.

Austin, B., *Plant Metaphors in the Old Greek and Isaiah*, SBL Press, 2019.

Bagster, S., *Gesenius' Hebrew and Chaldee Lexicon to the Old Testament Scriptures*, Baker Books, 1979.

Goldingay J. & Payne D., *A Critical and Exegetical Commentary on Isaiah 40-55*, vol. 1, Somerset 2006.

Hatch, E., Redpath, H.A., *A Concordance to the Septuagint*, τόμ. I-II, εκδ. «ΩφέλιμονΒιβλίον», Αθήνα 1993.

Josephus, F., *Flavii Iosephi opera*, εκδ. B. Niese, Βερολίνο 1892.

Liddell, H., & Scott, R., *Μέγα Λεξικόν της Ελληνικής Γλώσσας,* Ξ. Μόσχος (μετάφ.), Μ. Κωνσταντινίδης (επιμ.), εκδ. Σιδέρης, Αθήνα, χ.χ.,

Schmid, K., *Is There Theology in the Hebrew Bible?*, Eisenbrauns 2014.

Zimmerli, W., *Επίτομη Θεολογία της Παλαιάς Διαθήκης,* Β. Στογιάννου (μετάφ.), εκδ. Άρτος Ζωής, Αθήνα 2001.